

บทที่ 3

ผู้นำในยุคแรกที่มีการขยายอำนาจรัฐกรุงเทพฯ และการเข้าสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ (พ.ศ. 2460 - 2500) ของชุมชนบ้านลวงเหนือ

ในบทนี้ผู้วิจัยได้เน้นการศึกษาผู้นำชุมชนบ้านลวงเหนือในช่วงเวลาระหว่างปีพ.ศ.2460 จนถึงช่วงก่อนปีพ.ศ.2500 เพราะปีพ.ศ.2460 เป็นปีแรกที่ผู้นำของชุมชนไทลื้อได้รับเลือกให้เป็นกำนันของตำบลซึ่งทำให้มีบทบาทใกล้ชิดกับรัฐ และประวัติศาสตร์ของชุมชนในช่วงหลังปี พ.ศ.2460 ก็ถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่ยุทธชนไทลื้อบ้านลวงเหนือ ที่มีโครงสร้างทางสังคมและวิถีชีวิตอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพมาโดยตลอดเริ่มมีการปรับตัว และเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์

ในช่วงเวลาดังกล่าวชุมชนมีผู้นำที่เป็นทางการ 2 คนที่มีบทบาทในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชุมชน รวมทั้งมีพัฒนาการส่วนตัวก่อนการขึ้นเป็นผู้นำชุมชนที่น่าสนใจ ผู้วิจัยจะขอเสนอทีละบุคคล โดยในแต่ละบุคคลจะแยกเนื้อหาเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกกล่าวถึงประวัติโดยสังเขป และปัจจัยที่หนุนนำการได้มาซึ่งตำแหน่ง ส่วนที่สองกล่าวถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำตลอดจนบทบาทที่สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของชุมชน

3.1 หมื่นบุญเรืองวรพงษ์ (นายทิพย์ บุญเรืองยา) (พ.ศ. 2458 – 2482)

ผู้นำคนแรกที่ผู้วิจัยทำการศึกษา คือ หมื่นบุญเรืองวรพงษ์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “แคว่นดิบ” คำว่า “แคว่น ” หรือ “ พ่อแคว่น ” นั้น ในอดีตหมายถึงตำแหน่งผู้นำระดับ กำนัน ส่วนผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำในระดับชุมชนหมู่บ้านนั้นนิยมเรียกว่า “ แก่บ้าน ” แม้ในปัจจุบันคำเรียกผู้นำแบบเก่าเหล่านี้ก็ยังคงถูกใช้เรียกผู้นำในหมู่บ้านสูงอายุ ส่วนชื่อ “ ดิบ ” นั้นคือคำว่า “ ทิพย์ ” แต่เป็นการออกเสียงตามภาษาถิ่นที่ออกเสียงตัว “ ท ” เป็นตัว “ ด ”

จากการสัมภาษณ์ชาวไทลื้อบ้านลวงเหนือที่มีอายุเกิน 60 ในปัจจุบัน ในความคิดของเขาเหล่านั้นหมื่นบุญเรืองวรพงษ์เป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในหมู่ผู้นำที่ผ่านมาจากบรรพบุรุษในปัจจุบัน รวมทั้งเป็นผู้นำที่ชาวบ้านในอดีตต่างเคารพและเชื่อฟังอย่างมาก นอกจากนี้เมื่อได้ศึกษาถึงประวัติของการเป็นผู้นำของหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ยังพบว่า เป็นผู้นำที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่กว้างขวางและมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอีกด้วย

ประวัติโดยสังเขป

หมื่นบุญเรืองวรพงษ์ หรือ นายทิพย์ บุญเรืองยา เกิดเมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2417 ณ บ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรชายคนโตของนายเฮือน และนางบุญเป่ง โดยนายเฮือนนั้นเป็นชาวเมืองพร้าว ที่มาสมรสกับหญิงชาวไทลื้อที่ชุมชนบ้านลวงเหนือและย้ายมาอยู่บ้านภรรยาตามธรรมเนียมการสมรสในอดีต

นายทิพย์มีพี่น้องร่วม บิดา มารดาเดียวกันจำนวนอีก 8 คน เป็นชาย 5 คนคือ 1.นายบาง 2. นายดวงแก้ว 3.นายสม 4.นายสุข 5.นายอินทร์ และเป็นหญิงอีก 3 คน คือ 1.นางคำเอี้ย 2.นางบัวคำ 3.นางสุ การมีพี่น้องจำนวนมากดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงชีวิตของชาวบ้านในยุคต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ที่ขึ้นอยู่กับการผลิตในภาคเกษตรกรรม ที่ประชากรยังคงเบาบาง ในขณะที่ที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ยังคงมีมากสามารถรองรับประชากรในสมัยดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ ปัจจัยทางการผลิตที่สำคัญที่สุดจึงหมายถึงแรงงานในครัวเรือน และเป็นเหตุให้แต่ละครัวเรือนจำเป็นต้องมีบุตรมากดังกล่าว

เมื่อมีอายุครบตามเกณฑ์ 9 ขวบ บิดา มารดาได้ส่งเสริมให้มีการศึกษาด้วยการ เรียนหนังสือที่วัดศรีมุงเมืองซึ่งเป็นสถานศึกษาประจำชุมชน จนกระทั่งอายุ 17 ปี จึงบวชเป็นสามเณรที่วัดศรีมุงเมืองและสักตั้งแต่เหนือเข้าถึงใต้เฝ้าตามค่านิยมของชาวไทลื้อในอดีต ที่มองว่าการสักในบริเวณดังกล่าวแสดงถึงความกล้าหาญและความเป็นชาย¹ ต่อมาได้ไปศึกษาต่อที่วัดประทุมसरาราม หรือวัดหนองบัว ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเดียวกัน จนถึง พ.ศ. 2438 อายุครบ 20 ปี จึงกลับมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดศรีมุงเมือง 4 พรรษา และไปเป็นเจ้าอาวาสวัดแก้วแล ตำบลเชิงคอย อำเภอดอยสะเก็ด เป็นเวลา 3 ปี จึงลาสิกขาบท การผ่านการบวชเรียนจนได้เป็นถึงเจ้าอาวาสนี้เป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยที่หนุนนำการเป็นผู้นำของชุมชนดังจะกล่าวต่อไป

หลังจากสึกจากการเป็นพระในปีพ.ศ. 2445 นายทิพย์ได้ กลับมาช่วยเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรมให้แก่บิดา มารดา ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นเองการค้าวัวต่างได้เฟื่องฟูอย่างมากในภาคเหนือดังที่กล่าวไปแล้ว นายทิพย์จึงเริ่มประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าวัวต่างเสริมรายได้จากการทำนา โดยมีเส้นทางการค้าระหว่างเมืองพร้าวกับชุมชนบ้านลวงเหนือ โดยสินค้าที่นำไปขายเมืองพร้าวของพ่อค้าวัวต่างของลวงเหนือในยุคนั้นได้แก่ การนำสมุนไพร ไม้จืดไฟ และน้ำมันก๊าดจากตลาดอำเภอดอยสะเก็ดที่รับซื้อจากเมืองเชียงใหม่ไปขายยังเมืองพร้าว² จนเจริญขึ้นโดยลำดับ โดยปัจจัยหลักที่ทำให้มีความสามารถในการทำก็คือการมีเรือญาติฝ่ายบิดาอยู่พร้าว

¹ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล, เรื่องเดียวกัน, น. 71.

²รัตนพร เศรษฐกุล ชูลีพร วิมุกตานนท์ และ ราวญ ฤนาท, เรื่องเดียวกัน, น. 36.

แล้วได้แต่งงานกับนางจันท์เปง ลูกสาวนายเงินและนางอุสา ชาวบ้านในชุมชนเดียวกัน มีบุตรชาย 5 คน คือ 1. นายฮิ้น 2. นายบุญปิ่น 3. นายพรหมมินทร์ 4. นายผัด 5. นายศรีชน บุตรสาว 2 คน คือ นางบัวไข และนางบัวเขียว และต่อมาเมื่อนางจันท์เปงเสียชีวิต นายทิพย์ยังได้แต่งงานกับนางบัวผัน ชาวบ้านหนองบัว ในแถบอำเภอเดียวกัน มีบุตร 3 คน คือนายอินเหลา นางกัลยานี และ นายบุญส่ง รวมทั้งมีภรรยาที่มีได้สมรสและมีได้มีบุตรด้วยกันอีก 1 คนคือนางจันท์ทิพย์ชาวบ้านหมู่ 6 ตำบลลวงเหนือซึ่งเป็นชุมชนใกล้เคียง¹ แสดงให้เห็นว่าการมีภรรยาพร้อมๆ กันหลายคนมิได้เป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับศีลธรรมชุมชนมากนักในยุคนั้น

ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2450 ที่ดินของชุมชนบ้านลวงเหนือเริ่มไม่สามารถรองรับประชากรที่เพิ่มขึ้นด้วยข้อจำกัดของสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ นายทิพย์จึงออกเดินทางไปบุกเบิกที่นาที่เมืองพร้าวที่ยังมีที่รกร้างที่อุดมสมบูรณ์สามารถบุกเบิกเพื่อทำการเกษตรพร้อมทั้งชวนน้องๆ ให้อพยพไปช่วยบุกเบิกจับจองที่นาที่เมืองพร้าว การแยกครัวเรือนดังกล่าวเป็นไปตามลักษณะการแยกครอบครัวเพื่อหาที่ทำกินใหม่ของชาวนาไทยในอดีต โดยเฉพาะในช่วงหลังพ.ศ.2450ที่ต้องอพยพห่างจากชุมชนตัวเองไกลขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ในภาคเหนือเช่นอพยพไปทำนาที่เมืองพานจังหวัดเชียงราย หรือในเขตอำเภอฝาง

การอพยพของครัวเรือนของนายทิพย์ยังแสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนของนายทิพย์ มิได้มีที่นามากมายนัก โดยสาเหตุอาจมาจาก การที่ชาวนาในช่วงก่อนปีพ.ศ.2450 ยังคงทำการเกษตรแบบพอยังชีพ การบุกเบิกที่นาในยุคนั้นยังเป็นสิ่งที่กระทำได้ต่อเนื่อง จากการที่ยังคงมีพื้นที่ป่าที่สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่ภาคเกษตรกรรมมาก และชาวบ้านต้องทำนาบนข้อจำกัดด้านแรงงานภายในครัวเรือนและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติผ่านการระดมแรงงานตามประเพณี รวมทั้งอุดมการณ์การผลิตข้าว ที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพที่ไม่เน้นการสะสมทุนอย่างระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ชาวนาในยุคนั้นยังคงมีลักษณะเป็น “ชาวนา” (peasants) มากกว่าจะเป็น “ชาวไร่” (farmers) หรือผู้ประกอบการทางเกษตรกรรม ที่ต้องทำการเกษตรในเนื้อที่มากๆ ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตบางประการจากภายนอกเพื่อผลกำไรสูงสุดจากการขายผลผลิต²

ในขณะเดียวกันการอพยพไปอยู่เมืองพร้าวยังคงเป็นสิ่งที่กระทำได้ง่ายเนื่องจากมีเครือข่ายทางบิดา และประชากรของเมืองพร้าวยังคงเบาบางและมีพื้นที่ ที่อุดมสมบูรณ์สามารถบุกเบิกเป็นพื้นที่การเกษตรเหลืออยู่แตกต่างจากที่ดินที่อุดมสมบูรณ์แถบคอยสะเก็ดที่ลดน้อยลงเรื่อยๆ และนอกจากนี้แล้วยังพบว่าน้องชายของนายทิพย์คือนายบางยัง ได้เป็นผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการคือ

¹พระชินวงศ์ (ชิน อธิม), ครูของท่าน, หนังสือเนื่องในโอกาสทำบุญฉลองอนุสาวรีย์บรรจู่ฮื้อ หมื่นบุญเรือง วรพงษ์ (ทิพย์ บุญเรืองชา) (เชียงใหม่: โรงพิมพ์เจริญเมือง, 2486).

²อีริค อาร์ วูลฟี, สังคมชาวนา, แปลโดย สุเทพ สุนทรเกตุ (เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2527),

เป็นกำนันที่เมืองพร้าว ได้ยศศักดิ์เป็นขุนเวียงระวังเหตุ เป็นปัจจัยเสริมอีกอย่างหนึ่ง นายบางนี้ชาวบ้านเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “มหาบาง” เพราะมีประวัติว่าเคยไปบวชเป็นพระ ณ วัดบวรนิเวศด้วยการสนับสนุนของเจ้าคุณนพีสีสารคุณ¹ อดีตชาวบ้านลวงเหนือที่สามารถพัฒนาตัวเป็นพระชั้นผู้ใหญ่ในธรรมยุติกนิกายจะกล่าวรายละเอียดของท่านในช่วงต่อไป อย่างไรก็ตามก็ดีหลังจากกลับมาเชียงใหม่มหาบางก็สึก²

ในช่วงหลังปี 2460 นายทิพย์ได้พัฒนาตนเป็นนายทุนย่อยด้วยการกลับมาบุกเบิกและซื้อที่นาแถบบ้านแม่เกียงคาซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนบ้านลวงเหนือ ไม่นไกลมากเพื่อปล่อยเช่าในระบบ “ผ่าเค็ง” หรือการแบ่งปันผลผลิตระหว่างเจ้าที่ดินกับผู้เช่าคนละครึ่ง เพื่อนำผลผลิตไปขาย ที่ดินบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ในเส้นทางติดต่อระหว่างชุมชนบ้านลวงเหนือกับเมืองพร้าว นายทิพย์คุ้นเคยจากประสบการณ์การค้าข้าวต่างและแต่เดิมมีประชากรเบาบาง เนื่องจากเป็นพื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์ในหนึ่งปีทำการผลิตได้เพียงครั้งเดียว

การกระทำดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของล้านนาอย่างมากเนื่องจากในช่วงหลังปีพ.ศ.2464 ที่ดินเพื่อการทำนาเริ่มขาดแคลนจาก การค้าข้าวที่เฟื่องฟูหลังเส้นทางรถไฟที่สร้างถึงเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2464 และเริ่มมีโรงสีแถบสถานีรถไฟเกิดขึ้น ในปี พ.ศ. 2468 มีการส่งข้าวเจ้าออกจากเชียงใหม่ภาคกลางกว่า 650,000 หาบ พ.ศ. 2478 เพิ่มเป็น 1.3 ล้านหาบ³ ผลที่ตามมาคือการที่เจ้าและคนจีนได้เข้าจับจองที่นา เปิดพื้นที่ใหม่ ยึดที่นาจากการปล่อยเงินกู้ หรือกล่าวหาเจ้าของเดิมว่าเป็น “ผิเกะ”⁴ สอดคล้องกับผลการศึกษาของศาสตราจารย์ ชิมเมอร์แมน ที่ได้สำรวจพบว่าในปี พ.ศ. 2473 ซึ่งเป็นเวลาหลังจากนั้นไม่นานชาวนากว่า 27% ในภาคเหนือล้วนเป็นชาวนาไร้ที่ดิน⁵

การที่นายทิพย์บุกเบิกที่นามากมายดังกล่าวนี้อาจมิใช่ความบังเอิญเพราะหากพิจารณาถึงความรู้และการเข้าถึงข่าวสารจากรัฐส่วนกลางแล้วพบว่ามีความเป็นไปได้ที่นายทิพย์สามารถมองความเปลี่ยนแปลงได้จากโครงการสร้างทางรถไฟสายเหนือที่สร้างจากกรุงเทพฯ สู่มเชียงใหม่เพื่อจุดประสงค์การนำข้าวไปขาย ที่ได้ดำเนินการติดต่อมานานนับสิบปีก่อนหน้านี้ โดยการรู้ข่าวสารดังกล่าวอาจมาจากเจ้าคุณนพีสีพระจากชุมชนบ้านลวงเหนือที่สามารถพัฒนาตนจนเป็นพระชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายธรรมยุติกนิกายที่มีข้าราชการไทยและเจ้าให้ความเคารพ และมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนดังจะกล่าวต่อไป

¹ สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โคตร , วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

² สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โคตร อายุ 80 ปี อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543.

³ จิตรทิพย์ นาดสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต, น. 58.

⁴ เพิ่งอ้าง.

⁵ เพิ่งอ้าง, น.59.

อย่างไรก็ดีผลที่ตามมาก็คือ ชาวนาไร่ที่ดินจากหลายท้องที่อพยพมาอยู่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านแม่เกียงคามมากขึ้นเรื่อยๆ จนมีการตั้งฉายาชุมชนแห่งนี้ว่าบ้าน “แกงโฮ๊ะ”¹ อันเป็นการเปรียบเทียบกับ “แกงโฮ๊ะ” อาหารในภาคเหนือที่เกิดจากการนำอาหารหลายชนิดมาผัดรวมกัน และยังผลให้นายทิพย์มีผลผลิตข้าวเพื่อส่งขายมากมาย

ปริมาณข้าวที่ หมื่น บุญเรืองวรพงษ์ ได้จากเช่านา มีจำนวนมากต้องสร้างยุ้งฉางไว้เก็บข้าวขนาดใหญ่กว่า 2 หลัง หมื่นบุญเรืองวรพงษ์นำข้าวที่ได้ส่งขายในเมืองโดยให้ลูกชายคุณขบวนเกวียนบรรทุกข้าวไปขายในเมือง ที่แถบโรงสีแถบถนนวัวลาย การไปแต่ละครั้งต้องใช้เกวียนกว่าครวละ 30-40 เล่มเกวียน เกวียนหนึ่งจะบรรจุข้าวได้ 15-20 ตัง ตามมาตรา ชั่ง ควง วัด ของภาคเหนือในอดีต แล้วแต่เกวียนเล็ก หรือเกวียนใหญ่² 2 ตังเท่ากับข้าวประมาณ 3 ถัง ดังนั้นจึงมีข้าวนำออกขายในแต่ละครั้งประมาณ 900-1200 ถัง ในปีหนึ่งๆ จะมีการนำข้าวออกขายในลักษณะนี้ครวละ 4-5 ครั้งเนื่องจากข้าวที่ได้รับจากการให้เช่านามีปริมาณมาก³

ข้าวที่นายทิพย์นำไปขายในช่วงหลังปี พ.ศ. 2450 ยังคงเป็นข้าวเหนียวทั้งหมด ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับตลาดที่นำข้าวไปขาย ซึ่งเป็นโรงสีแถบถนนวัวลาย มิใช่โรงสีค้าข้าวเจ้าแถบสถานีรถไฟ (แม้ว่าโรงสีแถบสถานีรถไฟจะอยู่ใกล้กว่าก็ตาม) และตลาดที่รองรับน่าจะเป็นตลาดภายในจังหวัดเชียงใหม่ หรือเฉพาะภาคเหนือเท่านั้น เนื่องจากข้าวที่คนในภาคกลางนิยมบริโภคหรือส่งออกไปขายให้อังกฤษเพื่อใช้เลี้ยงดูกรรมกรในมลายู⁴ อาณานิคมของอังกฤษคือข้าวเจ้าเท่านั้น

การที่นายทิพย์ขายเฉพาะข้าวเหนียวสะท้อนว่าชาวบ้านที่เช่าที่นาของนายทิพย์ยังคงทำการผลิตแบบพอยังชีพ ต่างจากนายทิพย์ที่เริ่มกลายเป็น “นายทุนน้อย”⁵ ซึ่งนอกจากจะมีรายได้จากการขายข้าวที่มาจากให้เช่ามาแล้ว นายทิพย์เริ่มปล่อยเงินกู้ให้กับชาวนาที่ยากจน และยึดที่นาจาก

¹ สัมภาษณ์ พ่อหนานปิง บัวแก้วเกิด อายุ 74 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านแม่เกียงคา ต. ลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 10 มิถุนายน 2541.

² สัมภาษณ์ นางนิลคำ บุญเรืองชา อายุ 68 ราษฎรบ้านลวงเหนือหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 18 กันยายน 2540.

³ สัมภาษณ์ นางนิลคำ บุญเรืองชา อายุ 68 ราษฎรบ้านลวงเหนือหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 8 มิถุนายน 2541.

⁴ แอนดรู เทอร์ตัน , “ สังคมชาวนาไทยภาคเหนือ : การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง และทางกฎหมายในศตวรรษที่ 20 ”, สังคมศาสตร์ , 7: 1,2 (2 เมษายน 2527 – ตุลาคม 2528) , คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, น. 112.

⁵ นายทุนน้อยในที่นี้หมายถึงนายทุนระดับย่อยมิได้หมายถึงนายทุนรายใหญ่หรือนายทุนระดับชาติ

ชาวบ้านที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้และขานาเจ้าของที่แปรสภาพเป็นขานาเช่าที่ทำกิน¹ ผลที่ตามมา นอกจากจะส่งผลให้นายทิพย์มีความมั่งคั่งในทรัพย์สินเงินทอง ก็ยังส่งผลให้มีผู้อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์มากมาย และเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมการเป็นผู้นำชุมชน

ดังที่กล่าวมาปี พ.ศ. 2458 นายทิพย์ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านลวงเหนือหมู่ 4 เลือกให้เป็น “แก่บ้าน” หรือผู้ใหญ่บ้านตามระบบการปกครองแบบใหม่ สืบทอดต่อจากผู้นำคนก่อนที่คาดว่าเป็นแสนเดชะ (ปกครองช่วงต้น พุทธศตวรรษ 24) แก่บ้านและหมอแผนโบราณคันสกุลวรรณพิณดังที่กล่าวไปในบทที่แล้ว² ผู้นำชุมชนในระบบเก่าที่เจ้าเชียงใหม่เรื่องอำนาจ และถือเป็นครั้งแรกที่ชาวบ้านต้องส่งชื่อผู้นำของตนคือ นายทิพย์ ให้เจ้าหน้าที่รัฐส่วนกลาง ซึ่งในที่นี้หมายถึงนายอำเภอแต่งตั้งภายใต้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “ผู้ใหญ่บ้าน” และต่อมาในปี พ.ศ. 2460 นายทิพย์ ได้รับเลือกให้เป็น “กำนัน” ของตำบลลวงเหนือต่อจากท้าวซัด กำนันที่มาจากบ้านเมืองระหมู่ 7 ที่เกษียณอายุราชการ หลังจากนั้นชาวบ้านก็นิยมเรียกกำนันทิพย์ว่า “แคว้นตีบ”

การเป็นกำนันนอกจากจะทำให้นายทิพย์มีอำนาจและอิทธิพลสูงสุดในชุมชนอย่างเป็นทางการแล้ว ยังทำให้มีรายได้มากขึ้น เพราะกำนันได้รับส่วนแบ่งร้อยละ 5 จากเงินส่วนค่าราชการที่เก็บจากชาวยุทธ ในอัตราคนละ 4 บาท และจากภาษีอื่น ๆ โดยตัวกำนันเองได้รับการยกเว้นเงินค่าราชการ

การพิจารณาถึงการได้มาซึ่งตำแหน่ง (Role Recruitment) ของกำนันทิพย์ หากพิจารณาจากความต้องการของชุมชนที่มาจากการผสมผสานระหว่างความต้องการที่มาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม และความต้องการที่เกิดจากสถานการณ์ของชุมชนในขณะนั้นแล้วอาจพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1. การเป็นชาวไทลื้อบ้านลวงเหนือ

หากพิจารณาจากรากฐานทางวัฒนธรรมไทลื้อที่มีความเป็นมายาวนาน คุณสมบัติพื้นฐานที่ทำให้นายทิพย์ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำที่ซัดเงินที่สุดก็คือการเป็นชาวไทลื้อนั่นเอง เพราะถึงแม้ว่าจะมีบิดาเป็นคนเมืองพร้าวแต่มารดาก็เป็นชาวไทลื้อ เกิดในชุมชนไทลื้อ และมีกลุ่มเครือญาติฝ่ายมารดาเป็นชาวไทลื้อที่คอยส่งเสริมและสร้างความชอบธรรมในการเป็นผู้นำชุมชน

¹สัมภาษณ์ ท่อหนานบิง บัวแก้วเกิด อายุ 74 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านแม่เกียงคา ต. ลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่, วันที่ 10 มิถุนายน 2541.

²หิรัญ วรรณพิณ, “ข้อรอยบุพการีสายสัมพันธ์ตระกูลวรรณพิณกับตระกูลบัวเย็น”, สมุดภาพเมืองไทยเล่ม 2 : ประมวลภาพเก่าของสยามประเทศเพื่อการอนุรักษ์และการศึกษา, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โนรา, 2528), น. 30.

2. การเป็นผู้ที่เคยผ่านการบวชเรียนและเป็นเจ้าอาวาส

นายทิพย์ผ่านการบวชเรียนเป็นพระจนเป็นถึงเจ้าอาวาสเป็นสิ่งที่ส่งผลให้เกิดอามบารมี (Charisma) ในตัวผู้นำทั้งในแง่ของการเป็นผู้ที่มีบุญ เหมาะสมต่อการเป็นผู้นำของตน เป็นคุณสมบัติประการหนึ่งที่สังคมของชุมชนไทยในสมัยนั้นต้องการ ดังจะเห็นได้ว่าผู้นำของกบฏผู้มีบุญที่เกิดขึ้นมากมายในภาคอีสานช่วงพ.ศ.2543-2545 ล้วนมีผู้นำที่เป็นพระ¹

นอกจากนี้พระสงฆ์ในอดีตได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่สามารถติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติได้ ทั้งยังทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านภูมิปัญญา เป็นผู้ที่มีโอกาสสั่งสมวิชาความรู้มากกว่าคนอื่น ๆ จึงได้รับการยกย่องให้เป็นครู ถ่ายทอดความรู้ทางหนังสือ²

ความรู้ต่างๆที่ได้รับระหว่างการบวชยังรวมถึงความรู้ที่ส่งเสริมการเป็นผู้นำดังดูได้จากโครงการกลอนสอนใจที่กำนันทิพย์ เคยแต่งเพื่อเป็นคติสอนใจไว้ว่า³

1. เขาคนต่ำบอดมานำตาตาง เขาคนตาฟางมาแบกไม่ได้แค่ กองจ๊กแวกก็บ่แ่ว กองจ๊กไปก็บ่ไป มาตีก่องจ้อยอยู่ตุ้ม ๆ

หมายถึงเราไม่ควรเอาคนตาบอดมานำทางหรือเป็นผู้นำ คนตาบอดในที่นี้อาจมิได้หมายถึงผู้พิการทางสายตาเท่านั้นแต่ยังหมายถึง ผู้ที่ไร้ความรู้ความสามารถและไม่รู้ว่าจะนำเราไปทิศทางใด

2. ลูกจี้ข้างเหมือนบ่าแสะเจือ (ถั่วแระ) มาถามขาย ยาตุ้ย ไผจะไปเจือสุ

หมายถึงการที่จะไปแนะนำใคร ก็จะต้องทำตนเองให้ดีกว่าก่อน มิฉะนั้นจะไม่ได้ได้รับความเชื่อถือ

นอกจากนี้การเป็นเจ้าอาวาส ยังเป็นสิ่งที่ฝึกการเป็นผู้นำทางความคิดและการปกครอง กล่าวคือทางการปกครองหมายถึงการปกครองพระลูกวัด และกลุ่มศรัทธาวิฑผ่านทางระบบหัวหมวดวัดที่มีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำสูงสุด ส่วนทางความคิดหมายถึงความสามารถในการการอบรมคำสอนของพระพุทธรเจ้า และชี้สั่งถูกผิดให้แก่ชาวบ้านได้

3. การเป็นผู้ที่มีฐานะดี

การเป็นผู้มีฐานะดีมีผลดีต่อชุมชนที่สามารถให้การอุปถัมภ์แก่ชุมชนได้ โดยเฉพาะในสังคมไทลื้อบ้านหลวงเหนือช่วงหลังปี 2450 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านต้องถูกบีบบังคับในหลายทิศทาง ตัวอย่างเช่นจาก ทรัพย์สินที่ดินของชุมชนที่เริ่มไม่สามารถรองรับจำนวนคนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากจาก

¹ชาร์ล เอฟ คายส์, “ความเชื่อเรื่องสมัยพระศรีอารย์ ศาสนาพุทธแบบเถรวาทและสังคมไทย”, กบฏชาวนา, แปลโดย โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย (กรุงเทพฯ : แสงรุ้งการพิมพ์), น.32.

² คมเนตร ญาณโสภณ . “อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในยุคเทศบาล.” วิทยานิพนธ์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534, หน้า196.

³พระชินวงศ์ (ชิน อธิม) , ครูของท่าน.

วัฒนธรรมการมีบุตรแบบดั้งเดิมที่นิยมมีบุตรมากเพื่อเป็นแรงงานในภาคการเกษตร และจากการที่ชาวบ้านต้องจ่ายภาษี 4 บาททั้งที่ยังไม่เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเงินตรา สภาพการณ์ดังกล่าวจึงอาจเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนต้องการผู้นำที่สามารถให้การอุปถัมภ์เรื่องที่ทำกินและเงินแก่ชุมชนได้ ซึ่งกำนันทิพย์สามารถให้ความช่วยเหลือได้และมีชาวบ้านมากมายที่พึ่งพาที่นำกำนัน มีชาวบ้านหลายคนขอยืมเงินไปจ่ายภาษีเมื่อไม่ยอมอุทธรณ์แรงงาน¹ กล่าวได้ว่าการเป็นผู้มีฐานะดี มีที่นาและผู้เข้ามามากหมายถึงการมีผู้อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์มากและเป็นพื้นฐานที่ดีต่อการขึ้นสู่การเป็นผู้นำในระดับตำบล

นายทิพย์สามารถสะสมทุน ผ่านการค้าวัวต่างและการปล่อยเช่าที่นาในระบบค่า จึงเป็นผู้ที่มีฐานะดีคนหนึ่งของชุมชน ลักษณะการยกสถานะจากการค้าวัวต่างและได้เป็นผู้นำชุมชนดังกล่าวตรงกับข้อสังเกตประการหนึ่งของชูลิทธิ ชูชาติในการศึกษาพ่อค้าวัวต่างที่สรุปว่า พ่อค้าวัวต่างมักเป็นชาวนาที่มีฐานะดีกว่าเพื่อนบ้านในชุมชน สามารถซื้อที่นาจำนวนมาก หรือสร้างบ้านได้หลังใหญ่กว่าชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชน นอกจากนี้แล้วหลังจากที่เลิกการเป็นพ่อค้าวัวต่างที่ต้องเลิกช่วงอายุประมาณ 45 – 50 ปี (เนื่องจากสุขภาพไม่แข็งแรงพอที่จะเดินทางระยะไกลได้) คนเหล่านี้มักได้รับเลือกให้เป็น (แคว่น) กำนันหรือ (แก่บ้าน) ผู้ใหญ่บ้าน จากการเป็นผู้มีประสบการณ์²

4. ความสามารถในการเป็นตัวแทนของชุมชนเพื่อติดต่อกับภายนอก

การเป็นพ่อค้าวัวต่างทำให้เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์กว้างขวาง และมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับคนต่างถิ่นอย่างกว้างขวางด้วย คุณสมบัติเช่นนี้ เป็นคุณสมบัติผู้นำที่จำเป็นชุมชนบ้านหลวงเหนือในยุคนั้นพอสมควรหากเราพิจารณาชุมชนในแง่สนใจของชุมชนชาติพันธุ์ไทลื้อที่แตกต่างจากชุมชนรอบข้าง ในขณะที่การดำรงอยู่ของชุมชนจำเป็นต้องสร้างความร่วมมือกับชุมชนข้างเคียง การยอมรับจากชุมชนภายนอก และการหาประโยชน์ผ่านการค้ากับภายนอกที่จะมีบทบาทสูงขึ้นไปเรื่อยๆ ดังจะกล่าวต่อไป

นอกจากนี้คุณสมบัติด้านดังกล่าวอาจเป็นคุณสมบัติที่สืบทอดทางวัฒนธรรมชาวไทลื้อ ดังที่กล่าวในบทต้นๆ แล้วว่าในสิบสองปีตนเองผู้นำต้องทำหน้าที่ เป็นตัวกลางติดต่อกับภายนอกโดยเฉพาะกับรัฐมาโดยตลอด นอกจากนี้แล้วความไม่พอเพียงของทรัพยากรที่เกิดขึ้นในช่วงหลัง พ.ศ.2450 ยังอาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนต้องการผู้นำที่สามารถติดต่อกับภายนอกได้

คำว่าภายนอกในที่นี้อาจมิได้หมายถึงรัฐเท่านั้นแต่อาจหมายถึงการสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆที่มีความสัมพันธ์ทางการค้ากับชุมชน และชุมชนมองว่านายทิพย์น่าจะทำหน้าที่ได้ดีเนื่องจากเป็นผู้ที่ผ่านการศึกษาจากวัดทั้งในและนอกชุมชน จึงมีความสามารถในการอ่าน – เขียนภาษาเมืองหรือ

¹ สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โครต , วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

²ชูลิทธิ ชูชาติ, เรื่องเดียวกัน , น. 57.

ภาษาไทยชนวนแตกฉานสามารถติดต่อกับภายนอกได้ดีกว่าชาวบ้านคนอื่นๆ นอกจากนี้นายทิพย์ยังมีประสบการณ์จากการค้าวัวต่าง อันหมายถึงการมีความสามารถในการติดต่อกับผู้อื่น รวมทั้งมีกลุ่มเครือข่ายอยู่ที่เมืองพร้าว เมื่อที่มีความสัมพันธ์ทางการค้ากับชุมชน

5. ความสามารถในการคุ้มครองชุมชน

นอกจากคนจะเชื่อฟังนายทิพย์จากการเป็นอดีตเจ้าอาวาสแล้ว คนยังเชื่อฟังนายทิพย์เนื่องจากเป็นคนที่มีความเข้มแข็งสามารถปกป้องผู้อื่นได้ คุณสมบัติดังกล่าวเป็นคุณสมบัติที่ตั้งสมจากการประสบการณ์การเจ้าอาวาสประกอบกับการเป็นพ่อค้าวัวต่างที่ต้องมีความกล้าเผชิญหน้ากับโจรที่มีอยู่ชุกชุมในอดีต และเป็นที่มาของความสามารถในการดูแลให้ความปลอดภัยแก่ชุมชน ดังมีผู้ให้สัมภาษณ์ว่าช่วงที่นายทิพย์เป็นกำนันชาวบ้านอุ่นใจ มีการเล่าต่อกันมาว่าในสมัย “พ่อแคว้นตีบ” ปกครองชุมชน วัวควายไม่มีหายหากำนันจับพวกโจนยัวควายได้อาจถึงขั้นถูกยิงทิ้ง¹ ไม่ว่าเรื่องกล่าวดังกล่าวจะเป็นจริงหรือไม่ แต่ก็แสดงถึงความเชื่อมั่นที่มีต่อผู้นำในการให้ความปลอดภัยแก่ชาวบ้าน

คุณสมบัติดังกล่าวเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นอย่างมากในสังคมชนบทยุคนั้น ดังดูได้จากความคิดเห็นของ เดวิด บรูซ จอห์นสัน ที่ศึกษาชุมชนไทยในช่วงปีพ.ศ.2423 – 2473 ที่ว่า

“ในอดีตชุมชนชนบทส่วนใหญ่ ต้องดูแลตนเองเนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐดูแลไม่ทั่วถึง ชาวบ้านจึงต้องพึ่งพานักเลงเพื่อดูแลทรัพย์สิน และนักเลงเองก็จะต้องพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นถึงความแข็งแกร่ง ในการให้ความปลอดภัยแก่ชุมชน อันเป็นผลทำให้คนเหล่านี้ได้เป็นผู้นำในทางการปกครองของรัฐ (กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน)”²

จากแนวคิดของ จอห์นสัน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการที่ผู้นำต้องมีลักษณะของความเป็นนักเลง จากที่กล่าวมาเราทราบถึงประวัติความเป็นมาของกำนันทิพย์ และปัจเจก – คุณสมบัติ ของการเป็นผู้นำชุมชน ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน แต่สิ่งที่สำคัญกว่าการได้มาซึ่งตำแหน่งของกำนัน และสำคัญกว่าการได้ผู้นำที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนก็คือ บทบาทในการปกครองที่มีผลต่อชุมชน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าบทบาทดังกล่าวแสดงออกมา

¹สัมภาษณ์ พ่อนวน ไบดอกแก้ว อายุ 75 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้าน 5 ต.ดวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2541 .

²เดวิด บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ. 2423 – 2473 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530) , น. 76-77.

อย่างชัดเจนภายใต้การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่กว้างขวางบนพื้นฐานของเครือข่ายความสัมพันธ์ตามจารีตประเพณี

เครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำ : บทบาทของการเป็นผู้นำเชิงประสาน (Synaptic Leader)

ถึงแม้ว่าการการสมรสข้ามชุมชนในอดีตของชุมชนบ้านลวงเหนือจะเกิดขึ้นไม่มากนักดังพบว่าประชากรเกือบทั้งชุมชนในปัจจุบันล้วนเป็นชาวไทยเชื้อ แต่การสมรสระหว่างบิดาและมารดาของกำนันทิพย์ ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางสังคมของชุมชนไทยเชื้อบ้านลวงเหนือที่มีลักษณะเป็นชุมชนเปิดตั้งแต่อดีต แตกต่างจากชุมชนไทยเชื้อบางแห่ง เช่นชุมชนบ้านปิงที่ นักมานุษยวิทยา ชาวอเมริกันคือ Michael Moerman ทำการศึกษาชุมชนไทยเชื้อบ้านปิงในทศวรรษที่ 1960 พบว่ามีลักษณะเป็นชุมชนปิด ชาวบ้านไม่นิยมออกไปทำงานต่างถิ่นและไม่นิยมสมรสกับคนภายนอกชุมชน¹

นอกจากการสมรสดังกล่าวแล้วการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นยังกระทำผ่านองค์กรเหมือนฝ่ายดังที่กล่าวในช่วงต้น อันเป็นผลมาจากความจำเป็นของการดำรงอยู่ท่ามกลางชุมชนอื่นที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

ดังที่กล่าวมา ชุมชนในช่วงต่อมาจึงมีการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะการติดต่อด้านการค้ากับเมืองพร้าว ที่กำนันทิพย์เข้ามามีบทบาทในช่วงหลังปี พ.ศ.2445 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การค้าวัวต่างเริ่มเฟื่องฟูดังที่กล่าวไปแล้ว หากวิเคราะห์บริบทส่วนตัวของนายทิพย์แล้ว การเป็นพ่อค้าวัวต่างเป็นสิ่งที่นายทิพย์สามารถกระทำผ่านทางเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติได้โดยง่ายเนื่องจาก มีบิดาเป็นคนเมืองพร้าวและมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ที่เมืองพร้าว

เมื่อพิจารณาถึงพัฒนาการทางการค้าของชุมชนในช่วงหลังปีพ.ศ. 2460 พบว่า การค้าวัวต่างของกำนันดังกล่าวเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อการค้าของพ่อค้าวัวต่างของชุมชนในช่วงต่อมามาก ดังพบว่าภายหลังปีพ.ศ. 2460 มีพ่อค้าวัวต่างบ้านลวงเหนืออีกหลายคน เช่นพ่อน้อยสามผู้นำชุมชนในสมัยต่อมา และพ่อคำปิง ที่ทำการค้าวัวต่างกับเมืองพร้าว นอกจากนี้การค้าและเครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวดังกล่าวยังเอื้อต่อการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านทั้งสองชุมชนในช่วงเวลาต่อ

¹Michael Moerman , “A Thai Village Headman as a Synaptic “ , *The Journal of Asian Studies* , (May, 1969) , p 536 .

มาอย่างมาก แม้แต่ชาวบ้านที่มีได้ทำการค้าก็นิยมเดินทางไปเมืองพร้าว เช่น ไปหาซื้อไก่ชน การเดินทางไปเยี่ยมญาติ หรือแต่งงานอพยพครอบครัวไปอยู่เมืองพร้าว¹

นอกจากนี้เมื่อเศรษฐกิจการค้าข้าวกับเมืองเดิบท ไก่บ้านยังมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ทางการค้ากับตลาดในเมืองเชียงใหม่และแนะนำให้ลูกบ้านนำข้าวไปขายยังตลาดในเมืองโดยตรงเพื่อราคาผลผลิตที่ดี ดังดูได้จากการค้าข้าวที่เป็นการนำข้าวไปขายโดยตรงกับโรงสีในเมืองแถบถนนวัวลาย ถือเป็นสิ่งที่ผู้นำเข้าไปสัมพันธ์กับตลาดโดยตรง ที่เป็นผลมาจากประสบการณ์การเป็นพ่อค้าวัวต่าง ตลอดจนได้เป็นผู้นำชาวบ้านคนอื่นๆ ที่มีข้าวเหลือจากการบริโภคนำผลผลิตไปขายโดยตรงในเมือง ร่วมกับกองคาราวานเกวียนของคน² และกระทำต่อมาเป็นเวลานานดังจะกล่าวต่อไป

หลังจากได้รับตำแหน่งผู้นำชุมชน กำนันต้องทำหน้าที่ ทั้งการเป็นผู้นำของชุมชนที่ประกอบไปด้วยการสืบทอดหน้าที่การปกครองของผู้นำรุ่นก่อนควบคู่ไปกับการทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐคนหนึ่ง การทำหน้าที่ทั้งสองด้านดังกล่าวยังเป็นผลให้ผู้นำต้องมีหน้าที่ใหม่ที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชุมชน หน้าที่นั้นคือการเป็นตัวแทนของชุมชนในการติดต่อสัมพันธ์กับรัฐ และรับมอบนโยบายจากรัฐมาปรับใช้กับชุมชน

เราอาจสรุปบทบาทหน้าที่ในการปกครองชุมชนตามระบบจารีตดั้งเดิมของชุมชนของกำนันทิพย์ ที่มีต่อชุมชนและเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในชุมชนในช่วงหลังปฏิบัติหน้าที่ในปี พ.ศ.2460 ได้เป็น 3 ประการด้วยกันคือ

การทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม อันหมายถึงการเป็นหัวหน้าชาวบ้านในการจัดงานประเพณีหรือการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม และเป็นกรอบทางความคิดและความเชื่อที่ควบคุมความประพฤติของสมาชิกภายในชุมชนทั้งระบบความเชื่อเรื่องผีในระดับชุมชนและความเชื่อทางศาสนาพุทธ ที่สะท้อนผ่านการเป็น “เจ้า” ในการประกอบพิธีกรรมหรืองานทางประเพณีต่างๆ เช่นการประกอบพิธีศพซึ่งเป็นงานในระดับกลุ่มเครือญาติที่ชาวบ้านทั้งชุมชนให้ความช่วยเหลือและเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่อดีต การเป็นผู้นำในการการเลี้ยงผีเสื้อบ้านหรือเสาหลักบ้านที่เป็นพิธีกรรมส่งเสริมระบบความเชื่อเรื่องผีที่คอยควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม และเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในความสัมพันธ์ทางสายโลหิตที่มีเป็นมาร่วมกันของชุมชนที่กำนันต้องมีหน้าที่เรียกประชุมหัวหมวกบ้านต่างๆมาแบ่งงานออกกระดมแรงงานและ

¹สัมภาษณ์ สวงวน บัวจันทร์ อายุ 60 ปี ราษฎรบ้านหลวงเหนือหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 20 มกราคม 2541.

²สัมภาษณ์ ไสภณ บัวเย็น อายุ 66 ปี ราษฎรบ้านหลวงเหนือหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 25 มกราคม 2541.

ขอความช่วยเหลือจากลูกบ้านเช่นการนำอาหารมาร่วมกันในงานเพื่อจัดพิธีกรรมและเลี้ยงผู้ร่วมงาน หรือการเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการจัดงานบุญในพุทธศาสนาเช่นการจัดงานปอยหลวง ที่ต้องประชุมร่วมกับหัวหมวดวัดและเจ้าอาวาสวัด

ประการต่อมาได้แก่การเป็นผู้นำขององค์กรต่างๆ ภายในชุมชน อันได้แก่การการระดมแรงงานชาวบ้านเพื่อประกอบกิจกรรมสาธารณะเช่นการทำความสะอาดชุมชน สร้างอาคารสาธารณะ เช่นอาคารเรียน พระวิหาร ขุดบ่อน้ำสาธารณะ ที่เรียกว่า “น้ำบ่อ” ที่จะระดมแรงงานผ่านหัวหมวดบ้านที่มีกำนันเป็นผู้นำสูงสุด และต้องทำหน้าที่การเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อรับฟังความคิดเห็น ก่อนที่จะแบ่งงานให้แก่หัวหมวดต่างๆรับผิดชอบออกระดมแรงงานลูกบ้านในเขตของตน รวมทั้งต้องเป็นผู้ควบคุมงานสาธารณะเหล่านี้ สำหรับกลุ่มหมวดวัดที่มีเจ้าอาวาสและแก้ววัดเป็นผู้นำ โดยตำแหน่ง แต่เมื่อจะมีการจัดงานหรือกิจกรรมที่สำคัญใดๆ ก็จะต้องให้กำนันร่วมแสดงความคิดเห็น และร่วมปฏิบัติด้วย

ประการท้ายสุดได้แก่การเป็นผู้แก้ไขปัญหาและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ภายใน โครงสร้างสังคมของชุมชน ตั้งแต่ระดับครัวเรือนเช่นเป็นผู้ระงับข้อพิพาทระหว่างสามีภรรยาเมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ในระดับครัวเรือน ในระดับเพื่อนบ้านเช่นการระงับข้อพิพาทระหว่างสมาชิก ในระดับองค์กร ได้แก่การเป็นผู้นำองค์กรในข้อสอง หรือในระดับองค์กรระหว่างชุมชนอันได้แก่การเป็นตัวแทนชาวบ้านที่เดือดร้อนติดต่อขอความช่วยเหลือจาก แก่หม่อมแก่ฝ่าย¹ บทบาทหน้าที่ทั้งสามที่กล่าวมานี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นหน้าที่ของผู้นำตามระบบจารีตดั้งเดิมของชุมชนที่กระทำสืบต่อมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานนั่นเอง

ดังที่กล่าวมาโครงสร้างทางสังคมภายในชุมชนบ้านหลวงเหนือช่วงหลังปีพ.ศ. 2460 จึงยังคงมีความเข้มแข็ง และความเข้มแข็งในโครงสร้างดังกล่าวนี้เองที่ผู้วิจัยมองว่า เป็นผลให้ผู้นำชุมชน ซึ่งมีอำนาจสูงในโครงสร้างดังกล่าวจึงต้องปกครองชุมชน โดยมองผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ตลอดจนต้องทำหน้าที่ของการเป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ และแก้ไขปัญหาคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยยึดถือจารีตประเพณีที่สืบทอดมานาน

ดังพบว่าภายใต้การปกครองลูกบ้าน ทั้งการระดมแรงงาน เกณฑ์ทรัพย์สิน (เช่นการสร้างอาคารเรียน) หรือการรับความเปลี่ยนแปลงจากรัฐต่างๆเหล่านี้ กำนันมิได้กระทำตามความคิดของ

¹ สัมภาษณ์ นางนิลคำ บุญเรืองชา อายุ 68 ราษฎรหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 8 มิถุนายน 2541.

ตนเองทั้งหมด หากแต่จะมีการเรียกประชุมลูกบ้าน เพื่อขอความร่วมมือก่อนทุกครั้ง และเพื่อขอความคิดเห็นหรือรับทราบความต้องการของชุมชน¹

และถือเป็นการแสดงให้เห็นว่าแม้ว่ากำนันจะมีอำนาจมาก หรือมีผู้คนเชื่อฟังมาก แต่กำนันก็ยังจำเป็นต้องดำเนินนโยบายการปกครอง ควบคู่ไปกับการรับฟังความคิดเห็นของชุมชน คำนี้ถึงความต้องการของชาวบ้านกลุ่มต่างๆในสังคม อันมีผลให้ผู้นำยังคงมีลักษณะเป็นตัวแทนของชุมชนมากกว่าการเป็นตัวแทนของรัฐ โดยการเรียกประชุมนั้นจะมีวิธีการสื่อความหมายในการเรียกประชุมมีอยู่ 4 วิธี คือ²

1. การเคาะเกราะ (ตีกระหลก) เป็นจังหวะยาวๆ เพื่อแสดงว่าเรียกประชุมเพื่อแจ้งข่าวสารราชการ
2. การเคาะเกราะ (ตีกระหลก) เป็นจังหวะกระชั้นสั้นๆ แสดงว่ามีเหตุร้าย
3. การตีฆางกลางแสดงว่าว้าวาย
4. การตีกลองเพื่อเรียกคนมาทำงาน

ชาวบ้านเล่าว่าการให้สัญญาณดังกล่าวนี้ สัญญาณที่ชาวบ้านได้ยินบ่อยที่สุดในยุคนั้นคือการตีกลอง ที่หมายถึงการเรียกประชุมของผู้นำชุมชนเพื่อระดมแรงงาน

การตีเกราะหรือตีกระหลกนั้นมีไม่บ่อยมากนัก แต่เป็นที่น่าสนใจว่าการตีเกราะเป็นจังหวะยาวนั้นนอกจากจะเป็นเรื่องการแจ้งข่าวสารราชการแล้วยังรวมถึงการแจ้งข่าวสารเรื่องเหมืองฝายในส่วนที่กำนันรับผิดชอบอีกด้วยซึ่งทั้ง 2 เรื่องนี้จะคล้ายกันตรงที่เป็นข่าวสารที่เกี่ยวข้องหรือได้รับจากกับองค์กรนอกชุมชนอย่างองค์กรเหมืองฝาย และอำเภอ ในขณะที่การประชุมข่าวสารภายในชุมชนจะใช้การตีกลองเป็นหลัก ส่วนการตีฆางกลางเพื่อแจ้งว้าวายนั้นแทบไม่เคยเกิดขึ้นเนื่องจากชื่อเสียงของกำนันทิพย์ ที่คนในเขตอำเภอสันทรายและคอยสะเกิด ต่างกลัวเกรง เพราะเมื่อมีว้าวายหายท่านมักจะออกมาหาได้หมดเนื่องจากเป็นผู้กว้างขวาง และเล่ากันว่าคนที่ขโมยและถูกจับได้อาจถูกเอาผิดถึงขั้นเสียชีวิต³ โดยเฉพาะการขโมยวัว ควายของกำนันนั้นชาวบ้านกล่าวขวัญว่าต้องตายอย่างเดียว⁴

สำหรับการทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการติดต่อสัมพันธ์กับรัฐหลังการเป็นผู้นำชุมชนในปี 2458 นั้นนอกจากกำนันจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตาม พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ฉบับใหม่ พ.ศ. 2457 ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตราขึ้นใน ปี

¹ สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โคตร อายุ 81 ปี อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 14 ธันวาคม 2542.

² รัตนพร เศรษฐกุล ชุติพร วิมุกตานนท์ และ ราชู ฤณาท, เรื่องเดียวกัน, น. 42.

³ สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาวรรณ, วันเดียวกัน.

⁴ สัมภาษณ์ พ่อนวล ไบคอกแก้ว อายุ 75 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันเดียวกัน.

พ.ศ. 2457 พร้อมทั้งกำหนดหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ที่สามารถสรุปหน้าที่ ที่สำคัญได้ว่ามีหน้าที่ ในการดูแลรักษาความสงบภายในชุมชน จับกุมผู้กระทำความผิดในคดีอาญา จัดเก็บภาษีให้รัฐ และ อำนาจความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่รัฐที่เข้าไปปฏิบัติงานแล้ว¹ ยังพบว่ากำนันยังคงส่งบุตรชายนำมา ไปช่วยบรรทุกสัมภาระให้กับทางอำเภอ เมื่อมีการขอความร่วมมือให้ส่งม้าไปช่วยบรรทุกสัมภาระ² แสดงถึงการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

รวมทั้งมีหน้าที่ในการติดต่อผู้ที่ถึงวาระเกณฑ์ทหาร ซึ่งเป็นเรื่องที่กำลังให้ความสำคัญโดย กำนันจะนำชาวบ้านที่ถูกเกณฑ์ทหารมาอนที่บ้านก่อนส่งมอบให้เจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อกันการหลบหนีซึ่ง กำนันต้องมีหน้าที่ออกช่วยตามจับ³

อย่างไรก็ดีบทบาทของการเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐและชุมชนของกำนันที่สำคัญพบว่าเป็น ขึ้นในช่วงหลังปีพ.ศ.2465 เมื่อกำนันพยายามปรับเปลี่ยนชุมชนด้วยการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ กับรัฐส่วนกลาง ด้วยการเปลี่ยนหลักสูตรการศึกษาจากดั้งเดิมเป็นแบบใหม่ของส่วนกลาง โดย กำนันเป็นผู้สนับสนุนหลักในการจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลตำบลดวงเหนือ 1 (บำรุงราษฎร์วิทยา) เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2465 ด้วยการจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน จัดหาหนังสือแบบเรียน และเป็นผู้นำในการหาเงินเพื่ออุดหนุนโรงเรียน ปรากฏว่าการเปลี่ยนระบบการศึกษาดังกล่าวได้รับความเห็นชอบจากชุมชน เนื่องจากชาวบ้านต่างมอบเงินสมทบ⁴

โรงเรียนในรูปแบบใหม่ของชุมชนแห่งนี้ ในช่วงก่อตั้งได้อาศัยศาลาบาตร ในบริเวณวัดศรี มุงเมือง ตำบลดวงเหนือ อำเภอ คอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ให้ชื่อว่า “ โรงเรียนประชาบาลตำบล ดวงเหนือ 1 (บำรุงราษฎร์วิทยา) ” เป็นโรงเรียนสมัยใหม่ที่มีหลักสูตรแบบส่วนกลางหรือกรุงเทพฯ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 3 มีนาย เจริญ สายตาก้อน เป็นครูใหญ่ และมีกำนัน ทัพย์ผู้ให้การอุปการะ ไม่ทราบแน่ชัดว่าครูใหญ่คนแรกเป็นคนจากที่ไหนแต่พิจารณาตาม ชื่อของครู ใหญ่ แล้วน่าจะเป็นคนจากภาคกลางและเป็นครูใหญ่อยู่เพียงระยะเวลาสั้นๆ ก็จนถึงปี พ.ศ. 2468 เท่านั้น

¹ “ บทบาทและหน้าที่ของนักปกครองท้องถิ่น ” , เอกสารการสอนรายวิชา บทบาทและสถานภาพของ ผู้นำระดับตำบลหมู่บ้าน , สุโขทัยธรรมมาธิราช , มหาวิทยาลัย . สาขาวิชารัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์ , พ.ศ.2526 , น. 27.

² สัมภาษณ์ เพ็ญพรรณ บัวชอย ราษฎรหมู่ 4 ต.ดวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 5 มกราคม 2542.

³ สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โครต , วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

⁴ รัตนพร เศรษฐกุล ชูสิทธิ์ วิมุกตานนท์ และราญ อุณาท, เรื่องเดียวกัน , น. 49.

การก่อตั้งโรงเรียนดังกล่าวเป็นผลมาสืบเนื่องมาจากนโยบายปฏิรูปการศึกษาของรัชกาลที่ 5 ที่ได้ทรงริเริ่มให้มีการจัดการศึกษาแผนใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2417¹ ด้วยการตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดด้วย เห็นว่าเป็นสถาบันศึกษาตามประเพณีดั้งเดิมและดูได้จากพระราชดำริที่ว่า

“ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระราชอาคณະ พระครูฐานากรมเปรียญ ที่ได้รับพระราชทาน นิตยภัตร ตามฐานันดรศักดิ์ ในพระอารามหลวง จะได้ ส่งสอนพระภิกษุสามเณร และศิษย์วัด เพื่อจะเปนประโยชน์ต่อกุลบุตร ผู้ที่จะเล่าเรียน แลอาจารย์ผู้ที่จะส่งสอนให้ถาวรวัฒนาขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะหนังสือไทยเปนประโยชน์ ที่จะเล่าเรียนพระไตรปิฎกต่อไป เปนการเกื้อกูล ต่อพุทธศาสนา ”²

ต่อมาจึงมีนโยบายให้ตั้งโรงเรียนในหัวเมืองต่างๆ อย่างน้อยหัวเมืองละหนึ่งโรงเรียน ในปี พ.ศ. 2433 แต่ในส่วนของเมืองเชียงใหม่เนื่องจากเป็นเมืองศูนย์กลางของภาคเหนือจึงมีการก่อตั้งโรงเรียนยุพราชขึ้นตั้งแต่ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2430

ส่วนการปฏิรูปการศึกษาที่มีผลต่อชุมชนนั้นเกิดขึ้นหลังจากพระองค์ทรงสิ้นพระชนม์ไปแล้ว เมื่อรัฐไทยต้องการขยายอำนาจสู่หัวเมืองมากขึ้นด้วยการใช้การศึกษาเป็นกลไกในการสร้างวัฒนธรรมร่วมกันของคนในชาติ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ซึ่งประกาศใช้เมื่อ 1 กันยายน พ.ศ. 2464 ก่อนจะตราเป็นกฎหมายเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ปีเดียวกัน

การปฏิรูปการศึกษานั้นมีความสำคัญมากเนื่องจากการขยายการศึกษาออกไปทั่วพระราชอาณาจักรอย่างจริงจัง เพื่อสร้างความมีเอกภาพ และความเป็นปึกแผ่นของประเทศ โดยเฉพาะในดินแดนส่วนที่เคยเป็นอิสระจากกรุงเทพฯ อย่างล้านนา มีสาระสำคัญคือการกำหนดให้เด็กที่มีอายุระหว่าง 7 – 9 ปี ต้องเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่ง จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่สาม โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 800 ชั่วโมงในหนึ่งปี เพื่อให้ผู้ปกครองที่ต้องการแรงงานในภาคเกษตรกรรมสามารถใช้แรงงานเด็กได้บ้าง และไม่เป็นการขัดแย้งต่อวิถีชีวิตมากนัก

เด็กที่ได้รับการยกเว้น ได้แก่เด็กที่เป็นโรคติดต่อ มีความบกพร่องทางร่างกาย (พิการ) หรือทางความคิด (ปัญญาอ่อน) หรือบ้านอยู่ไกลจากโรงเรียนเกิน 3,200 เมตร⁴ (เข้าใจว่าลอก

¹ ภูษิต มุสิกศิลป์, การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516), น. 215

² เพ็งอ้าง, น. 94.

³ วารุณี โอสธามรย์, การศึกษาในสังคมไทยพ.ศ. 2411 – 2475, (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), น. 219 – 223 .

⁴ ดวงเดือน พิศาลบุตร, ประวัติศาสตร์การศึกษาไทย, ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, น. 106 .

แบบมาจากตะวันตกจากระยะทาง 2 ไมล์ ที่มีค่า 3.2 กิโลเมตร หรือ 3,200 เมตร) จากระยะทางดังกล่าวจึงหมายถึงการที่ชุมชนบ้านลวงเหนือได้เป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของตำบลในสมัยดังกล่าว นอกจากนี้แล้วยังบังคับให้ชาวบ้านผู้เป็นเพศชายมีอายุ 18 – 60 ปี ต้องจ่ายเงินค่าศึกษาพลีคนละ 1-3 บาท¹ (สำหรับชุมชนบ้านลวงเหนือเก็บ 2 บาท)² ซึ่งการเก็บดังกล่าวนี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้นำชุมชน คือกำนัน - ผู้ใหญ่บ้านก่อน คล้ายกับเป็นการเก็บภาษีเพื่อการศึกษา ควบคู่ไปกับการเก็บเงินค่ารัฐูปการ (ภาษี 4 บาท) เพื่อจัดสร้างโรงเรียนและเป็นค่าอุปกรณ์การเรียนการสอน แต่ก็ไม่ได้ผลมากนักและเป็นการฝืดช่วงจังหวะเวลาอย่างยิ่งเพราะ ในปี พ.ศ. 2460 เกิดน้ำท่วมใหญ่ทั่วประเทศ พืชพรรณเสียหาย ก่อนที่จะเกิดฝนแล้งติดต่อกัน 3 ปี คือในปี พ.ศ. 2461- 2464 อันเป็นผลให้รัฐขาดเงินสนับสนุนและต้องเรียกเก็บจากชาวบ้าน แต่ชาวบ้านบางท้องที่ก็ไม่มีเงินเนื่องจากภัยแล้งและยังคงอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ ตลอดจนถึงปี พ.ศ. 2468 ซึ่งสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ราษฎรจึงไม่มีเงินแม้แต่จะเสียเงินค่ารัฐูปการและมักยอมถูกระดมแรงงาน³ และท้ายสุดจึงมีการยกเลิกการเก็บเงินค่าศึกษาพลีในปี พ.ศ. 2473 และหันมาใช้เงินจากท้องพระคลังปีละ 3,000,000 บาทแทน⁴

เป็นที่น่าสังเกตว่ามณฑลพายัพมีการประกาศใช้กฎหมายฉบับดังกล่าวก่อนคือ ประกาศใช้ในวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2464 โดยในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถตั้งโรงเรียนตามชุมชนต่างๆ ได้กว่า 132 ตำบล จาก 152 ตำบล ส่วนที่เหลือไม่สามารถเก็บเงินค่าศึกษาพลีได้เพียงพอ เนื่องจากความยากจนของชาวบ้าน⁵

ชาวบ้านลวงเหนือทั่วไปหาเงินทั้งปีก็ยังยั้งหาเงินมาจ่ายค่ารัฐูปการและค่าศึกษาพลีไม่ได้ เนื่องจากการที่ระบบเศรษฐกิจเงินตรายังไม่เติบโตมาก ชาวบ้านบอกว่าแม้แต่ข้าว 100 ตัง ยังมีค่าแค่ 20 บาทในยุคนั้น ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพรับจ้างได้ค่าแรงเพียง 6 สตางค์ต่อ 1 วัน⁶ บางคนต้องให้แรงงานทดแทนค่ารัฐูปการหรือยืมผู้มีฐานะเช่นกำนันทิพย์ดังที่กล่าวไปแล้ว แต่เนื่องจากกำนัน

¹เพ็งอ้าง, น. 107.

²สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โคตร อายุ 79 ปี อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 กันยายน 2541.

³ม.ล. ปิ่น มาลากุล, ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยย่อ, มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2528), น. 9.

⁴วิบูลย์ ทานูชิต, การปฏิรูปการศึกษาในมาณฑลพายัพ (พ.ศ. 2442 - 2476) (วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2528), น. 138.

⁵เพ็งอ้าง, น. 121.

⁶สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โคตร, วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

⁷สัมภาษณ์ บุญสม บุญคำ ราษฎรบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ อ้างใน รัตนภาพร เศรษฐกุล ชูสิทธิ์ วิมุกตานนท์ และราญ ฤบาท, เรื่องเดียวกัน, น. 44.

ทิพย์ได้ออกค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เพื่อการก่อตั้ง โรงเรียนให้แก่ชุมชน การก่อตั้ง โรงเรียนดังกล่าวจึงเป็น สิ่งที่สามารถกระทำได้

โรงเรียนในสมัยปี พ.ศ. 2465 มี 4 ประเภทด้วยกันคือ โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนกระทรวง โรงเรียนประชาบาล และโรงเรียนราษฎร โรงเรียนบ้านลวงเหนือจึงจัดอยู่ในหมวดของโรงเรียน ประชาบาล ที่ชาวบ้านภายในชุมชนสมัครใจตั้งขึ้นภายใต้การอำนวยการของเจ้าหน้าที่รัฐ

รัฐใช้เนื้อหาของการศึกษาแผนใหม่ชุดเดียวกันทั้งประเทศ ไม่มีการปรับปรุงให้เข้ากับท้องถิ่น เพื่อเน้นการสร้างเอกภาพให้กับราชอาณาจักรสยามด้วยการเน้นการสอนภาษาไทยกลางเพื่อใช้ ติดต่อดสื่อสารกับทางราชการและชุมชนอื่นๆ เป็นหลัก และต้องการให้ประชากรได้รับความรู้ชุด เดียวกัน มาตรฐานเดียวกัน ลบความเป็นท้องถิ่นและเติมความคิดที่มาจากส่วนกลางดังดูได้จาก

การเรียนการสอนในปี พ.ศ. 2465 ที่ยังคงใช้หลักสูตรการศึกษาประถมศึกษาของปี พ.ศ. 2456 ที่สอนชั้น ประถมปีที่หนึ่ง ถึงชั้นปีที่สาม ในชั้นประถมปีที่หนึ่ง ถึงชั้นประถมปีที่สอง นักเรียนจะได้เรียนสัปดาห์ ละ 25 ชั่วโมง แบ่งเป็นวิชาจรรยา 1 ชั่วโมง วิชาการรักษาตัว 1 ชั่วโมง วิชา วาดเขียน 1 ชั่วโมง วิชาลูกเสือ 1 ชั่วโมง วิชาความรู้เรื่องเมืองไทย 3 ชั่วโมง วิชาเลข 6 ชั่วโมง และ วิชา ภาษาไทย 12 ชั่วโมง ส่วนในชั้นประถมปีที่สามมีการเสริมวิชาวิชาหาเลี้ยงชีพ (หัตถกรรม กสิ กรรม พาณิชยกรรม) 2 ชั่วโมงต่อ สัปดาห์ โดยตัดทอนวิชาเลข และความรู้เรื่องเมืองไทยออก สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง¹ ซึ่งถ้าพิจารณาตามนี้แล้วจะเห็นได้ว่า นอกจากจะเป็นการปลูกฝังให้เด็กรู้สึก ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเมืองไทย ผ่านการสอนความรู้เรื่องเมืองไทยและภาษาไทย ก็ยังเป็นการ เตรียมเด็กให้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ โดยการสอนวิชาเลขที่จำเป็นต่อการคำนวณจำนวน เงิน และปริมาณสินค้า หรือการสอนพาณิชยกรรมเป็นวิชาหาเลี้ยงชีพเหล่านี้เป็นต้น

นอกจากการเปลี่ยนระบบการศึกษาของชุมชนแล้วกำนันยังพยายามผลักดันให้ชุมชน สามารถติดต่อสัมพันธ์กับรัฐได้ด้วยการเปลี่ยนการนับถือศาสนาพุทธจากนิกายพื้นเมือง หรือนิกาย ดั้งเดิมที่นับถือในดินแดนล้านนาเป็นธรรมยุติกนิกาย ในปี2466 โดยร่วมมือกับเจ้าคุณนรสีพิศาล คุณหรือพระมหาปิ๊งพระชั้นผู้ใหญ่ในธรรมยุติกนิกาย พระที่กำนันมีความเคารพและมีความ สัมพันธ์ใกล้ชิดจากการเป็นคนชุมชนเดียวกันและเป็นผู้ที่ส่งเสริมให้น้องชายคือนายบางบวชเรียนที่ กรุงเทพฯดังที่กล่าวไปแล้ว

แต่เดิมเจ้าคุณนรสีพิศาลคุณเป็นสมาชิกของชุมชนในฐานะชาวไทลื้อคนหนึ่งแต่สามารถ พัฒนาตนผ่านการบวชเรียน ชื่อ “ปิ๊ง” นั้นเป็นภาษาไทยลื้อที่หมายถึง “เป็ง” ในภาษาไทยวนและคำ ว่า “เพ็ญ” ในภาษาไทย ในวัยเด็กพ่อแม่ส่งบวชเรียนที่วัดประจำชุมชนแต่ด้วยความเฉลียวฉลาด ประกอบกับบ้านมีฐานะพอควร จึงได้มาบวชเป็นสามเณรที่วัดเจดีย์หลวง ต่อมาเมื่อพระเจ้าน้อยยา

¹วรวิทย์ วสันตารกร, การศึกษาของไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2516), น. 50.

เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ขึ้นมาตรวจราชการเมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2427 สามเณรปิงมักจะไป บินทบาท ณ ที่ประทับของกรมหลวงพิชิตปรีชากรเสมอ พระองค์ทรงพอพระทัย จึงทรงเป็นโยม อุปถัมภ์ส่งเข้าศึกษาในสำนักวัดบวรนิเวศน์¹ กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า อยู่หัวเคยประทับเป็นเจ้าอาวาสเมื่อพระองค์ยังมีได้เสด็จขึ้นครองราชย์ จึงเป็นพระอารามหลวงที่ สำคัญและเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่ธรรมยุติกนิกาย² และยังสามารถเป็นศิษย์ของสมเด็จพระเจ้าน้องยา เเธอกรมหลวงวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช และพระปิงสอบได้ถึงชั้นเปรียญเป็นรูปแรก ของภาคเหนือ³ ทั้งยังสอบได้ถึงชั้นเปรียญ 5 ประโยค⁴ ก่อนที่จะย้ายกลับสู่วัดเจ็ดยอดหลวงเมือง เชียงใหม่เมื่อปีพ.ศ.2439 และได้รับการนับถือจากกลุ่มเจ้าเชียงใหม่อย่างมากดังพบว่าต่อมาเพียงไม่กี่ ปีเจ้าเมืองเชียงใหม่คือเจ้าอินทวิชยานนท์ได้อาราธนาให้พำนักยังวัดเชียงใหม่ที่วัดหลวงที่มีความสำคัญ สูงสุดเนื่องจากอยู่ภายในเขตพระราชฐานของคุ้มเจ้าเมืองและเป็นวัดที่ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ทรงสร้าง แต่ความนิยมดังกล่าวถูกมองว่าเป็นความนิยมเฉพาะในหมู่เจ้า ข้าราชการไทย และราษฎร เพียงส่วนหนึ่ง เนื่องจากความเคร่งครัดในวินัยบัญญัติอย่างธรรมยุติกนิกายและทัศนคติที่มีต่อความ นิยมของกระแสวัฒนธรรมกรุงเทพฯ⁵

เจ้าคุณนพีสิพิศาคคุณยังเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของพุทธศาสนาในล้านนา อย่างมากด้วยการนำเอาแบบแผนการศึกษาและจารีตของคณะสงฆ์กรุงเทพฯ มาสู่วัดในเมือง เชียงใหม่เป็นครั้งแรก⁶ ต่อมาได้รับการแต่งตั้งจากมหาเถรสมาคมให้เป็นพระราชาคณะเมือง เชียงใหม่ และมีศักดิ์เป็นเจ้าคุณนพีสิพิศาคคุณในปี พ.ศ.2448 เนื่องจากความที่เป็นพระเพียงรูปเดียว ในภาคเหนือที่สำเร็จเปรียญ ซึ่งในจุดนี้ยังได้แสดงให้เห็นว่าส่วนกลางไม่ให้ความสำคัญกับพระ นิกายพื้นเมืองชั้นผู้ใหญ่

การเผยแพร่แบบแผนการศึกษาและจารีตของคณะสงฆ์กรุงเทพฯ และการแต่งตั้งพระราชา คณะเมืองเชียงใหม่ที่ได้รับการเลือกสรรและยอมรับดังกล่าวจึงเกิดความขัดแย้งในกลุ่มพระสงฆ์ ชาวเชียงใหม่ในการรับจารีตของคณะสงฆ์ดังกล่าว ในเรื่องของการมองข้ามความสำคัญของผู้นำ

¹ สงวน โชติสุขรัตน์, กนดิมเมืองเหนือ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2515), น. 12.

² และต่อมาได้กลับมาเป็นเจ้าอาวาส วัดศรีมุงเมือง, สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ พีชรัตน์ อายุ 67 ปี มีคนาขก วัดศรีมุงเมือง ต.ลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 21 ธันวาคม 2541.

³ หจ.ร.5 ศ.10 ก./21, “นามพระราชาคณะพระครูเมืองเชียงใหม่มณฑลพายัพ (7 ก.ช.ร.ศ 120 – 4 ก. พ.125)”, ตั้งและลาออกจากสมณศักดิ์. อ้างใน ไช่มุก อุทขวาดี, การเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่ ในระยะของครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2537), น.82.

⁴ เห่งอ้าง, น. 495.

⁵ ประวัติปฐมสังฆนายก “โสภณ” หรือพระอภัยสารทระ วัดฝายหินเชียงใหม่, น. 10 - 12.

⁶ เห่งอ้าง, น. 10.

คณะสงฆ์พื้นเมือง และความแตกต่างระหว่างวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ธรรมยุติก และพระนิกายพื้นเมือง โดยผู้ที่มีบทบาทการต่อต้านอย่างมาก ได้แก่พระสังฆนายกที่เจ้าเมืองเชียงใหม่แต่งตั้งขึ้นก่อนคือครูบาโสภา หรือครูบาวัดฝ้ายหิน ส่งผลให้เจ้าคุณนพีลีพิศาลคุณไม่สามารถจัดการคณะสงฆ์ได้¹

สมเด็จพระจุลจอมเกล้า ได้ทรงแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการอารณาศูภบาลครูบาวัดฝ้ายหินไปยังกรุงเทพฯ และพระราชทานราชทินนามตำแหน่งพระราชาคณะให้ครูบาวัดฝ้ายหินเป็นพระราชาคณะที่พระอภัยสารทงสังฆปาโมกข์เพื่อระงับความขัดแย้ง มอบหมายให้ครูบาวัดฝ้ายหินเป็นพระราชาคณะฝ่ายมหานิกายดูแลสามเณรที่บ้านและเจ้าคุณนพีลีพิศาลคุณพระราชาคณะฝ่ายธรรมยุติกนิกายดูแลสอนพระสงฆ์ตามแบบแผนกรุงเทพฯ ซึ่งแสดงถึงการประนีประนอมผ่อนปรนในการจัดการคณะสงฆ์²

พ.ศ.2464 รัฐบาลสยามต้องการสร้างเสถียรภาพการเมืองทั่วราชอาณาจักร โดยเฉพาะการควบคุมในระดับหัวเมือง ด้วยการผลักดันการศึกษาแผนใหม่ถึงในระดับชุมชนดังที่กล่าวไปแล้วและพัฒนาศึกษาสถาบันสงฆ์ในระดับที่เข้มข้นขึ้นเช่นการเปิดสอนถึงหลักสูตรนักธรรมเอก³ เจ้าคุณนพีลีพิศาลคุณจึงเดินทางมาเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมือง วัดชุมชนดั้งเดิมของคุณเพื่อพัฒนาศึกษาและวัดของชุมชนด้วยตนเองเป็นระยะเวลา 2 ปี คือปีพ.ศ.2464 - 2466 อันเป็นที่มาของการนำธรรมยุติกมาสู่ชุมชนบ้านหลวงเหนือ ชาวบ้านในสมัยนั้นยังคงนิยมเรียกเรียกท่านว่ามหาพิง คนขสาโร ก่อนกลับไปบวชต่อที่วัดเจดีย์หลวง

เจ้าคุณนพีลีพิศาลคุณในยุคนั้นจัดเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีบารมีของเชียงใหม่เนื่องจากมีข้าราชการส่วนกลางและเจ้าเมืองเชียงใหม่ให้ความนับถืออุปถัมภ์ ชาวบ้านเล่ากันว่าในสมัยนั้นข้าราชการระดับล่างคนไหนไม่เคารพนับถืออาจถูกเจ้าคุณบีบให้ออกจากราชการ แต่อย่างไรก็ดีในปีพ.ศ.2482 กลุ่มเจ้าหมคอำนาจเมื่อเจ้าแก้วนรัฐเจ้าเมืองเชียงใหม่องค์สุดท้ายถึงแก่พิราลัย จึงขาดผู้ให้การอุปถัมภ์และเข้าใจว่ามีผู้ไม่พอใจในตัวท่านอยู่มาก ส่งผลให้ท่านได้รับการบีบบังคับอย่างหนักเนื่องด้วยพบว่าท่านต้องสึกและหนีไปเป็น “ หัวหน้าแย ” หรือหัวหน้าตำรวจที่เมืองเชียงตุงซึ่งท่านรู้จักกับเจ้าเชียงตุงสมัยเป็นพระวัดเจดีย์หลวง ในขณะที่กลุ่มเครือญาติยังคงอยู่ที่ตำบลหลวงเหนือและใช้นามสกุล บุศาคำ⁴ เป็นที่น่าสนใจว่าแม้ว่าในพระวิหารจะมีรูปปั้นของท่านให้ชาวบ้านกราบไหว้แต่เรื่องราวของท่านก็มีได้เป็นที่เล่าขานมากนัก ทั้งๆที่เป็นพระที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงของชุมชน ซึ่งเหตุผลอาจมาจากการที่มีเรื่องเล่าว่าท่านต้องการสึกออกมาเพื่อแต่งงานกับหญิงสาวที่ตนรักในช่วงที่บวชเป็นพระ⁵และชาวบ้านมองว่าไม่เหมาะสม

¹ เติ้งอ๋าง, น.86.

² เติ้งอ๋าง, น. 87.

³ เติ้งอ๋าง, น. 181.

⁴ สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โคตร , วันเดียวกัน.

⁵ สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โคตร , วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

อาจกล่าวได้ว่าถึงแม้ว่าท่านจะเข้ามาจำวัดในชุมชนบ้านลวงเหนือเพียง 2 ปี แต่ก็ในช่วงเวลาที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแก่วัดประจำชุมชนอย่างมากเพราะนอกจากท่านจะต้องปฏิบัติหน้าที่การเป็นผู้นำองค์กรสงฆ์ในสมัยนั้นที่ต้องทำหน้าที่เทศนาธรรม พัฒนาวัด สั่งสอนประชาชน เป็นครูให้กับสามเณร ดูแลเรื่องศีลธรรมใครทำผิดศีลธรรมท่านมีสิทธิสั่งลงโทษให้ตัดหญ้า และล้างห้องน้ำแล้ว¹ ท่านยังได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงและวางรากฐานธรรมยุติกนิกายให้แก่วัดดังกล่าว ดังพบว่า วัดศรีมุงเมืองเป็นวัดเพียงวัดเดียวในเขตอำเภอคอยสะเก็ดที่สังกัดธรรมยุติกนิกาย และวัดธรรมยุติกนิกายในเขตเชียงใหม่ก็มีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบกับวัดในนิกายพื้นเมือง

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่สำคัญนอกเหนือไปจากการเคร่งครัดในพระวินัยแล้วยังได้แก่ การเริ่มต้นของการสอนการอ่านเขียนภาษาไทยกลาง ในขณะที่การเรียนการอ่านตัวเมืองก็เป็นสิ่งที่ยังคงรักษาไว้กับผู้เฒ่าผู้แก่ในสมัยหลังจากนั้น(พ.ศ.2475) กล่าวว่าการบวชในวัดจะได้เรียนภาษาไทย ภาษาเมืองควบคู่ไปกับการเรียนรู้พระธรรม² นอกจากนี้แล้วการที่ท่านสามารถพัฒนาตนเป็นพระที่มีความรู้และมีสมณศักดิ์สูงได้ก็เป็นแบบอย่างให้เด็กรุ่นหลังบวชเรียนเพื่อความก้าวหน้าทางการศึกษาและสามารถพัฒนาพัฒนาสถานะทางสังคมได้

การที่วัดศรีมุงเมืองเปลี่ยนเป็นวัดธรรมยุตินี้นอกจากจะเป็นผลมาจากบทบาทของเจ้าคุณนพี สิทธิศาลคุณแล้วกำนันทิพย์ก็เป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยกำนันมีความคิดว่าการเปลี่ยนแปลงนิกายดังกล่าวจะสามารถส่งผลให้เชื่อมโยงกับศูนย์กลางอำนาจรัฐที่ใหญ่ที่สุดคือกรุงเทพฯ ได้ และยังทำให้รู้สึกถึง “การเป็นตัวแทนของกรุงเทพฯ” ความเหนือกว่าชุมชนข้างเคียงที่เป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ของล้านนาคือชาวไทยยวน ในขณะที่ชุมชนตนเองเป็นชาวไทยลื้อ และกำนันเชื่อว่าชุมชนจะได้รับการยอมรับมากขึ้นจากแต่เดิมเป็นเพียงกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ แนวคิดดังกล่าวนี้เชื่อว่าเป็นแนวคิดที่กำนันได้รับจากเจ้าคุณนพีสิทธิศาลคุณ เนื่องจากเป็นผู้ที่เคยอยู่กรุงเทพฯ มีความนิยมในกรุงเทพฯ และยังเป็นผู้ที่ถูกวิจารณ์ว่านิยมกรุงเทพฯ และถือคนว่าเป็นศิษย์ของ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวชิรญาณวโรส และกำนันได้เห็นผลแล้วจากการที่น้องชายคือมหาบงสามารถพัฒนาตนจากบวชเรียนที่กรุงเทพฯ³

¹ สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โคตร วันที่ 14 ธันวาคม 2542.

² สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตร โคตร วันที่ 25 กันยายน 2541.

³ สัมภาษณ์ กำนันบุญทอง ไบสุพันธ์ อายุ 72 อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 3 มกราคม 2540.

⁴ ประวัติชุมชนสังฆนายก “โสภะ” หรือพระอภัยสารทระ วัดฝายหินเชียงใหม่, น. 10 - 12. อ้างแล้วใน ไชยมุก อุทยา วาสิ , การเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่ในระยะของครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 (วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2537)

กำนันทิพย์ได้สละทรัพย์ก่อสร้างวัดอุสสถาน ต่างๆ ได้แก่ ศาลา 5 ห้อง อาสนะสงฆ์ 4 ตัว โต๊ะหมู่ 7 จำนวน 1 ชุด และมอบที่ดินส่วนตัวเป็นทรัพย์สินอีกจำนวนหนึ่ง¹ ยังได้ออกชักชวนชาวบ้านให้หันมานับถือพุทธศาสนาธรรมยุติกนิกาย ดังมีบันทึกในหนังสือของพระชินอิธัม พระในวัดเจดีย์หลวงที่กล่าวสรรเสริญหมื่นบุญเรื่องวรวงษ์ว่า “ ยังเป็นมัจจุเทศกะ แนะนำชักจูงตั้งท้าวชาวบ้านลวงเหนือ และพระภิกษุสามเณร ในวัดศรีมุงเมืองให้บวชเป็นพระเณรในคณะธรรมยุติกนิกาย เมื่อพ.ศ. 2466 ”

หากเราพิจารณาการเปลี่ยนแปลงนิกายดังกล่าวในมิติทางการเมือง การเปลี่ยนนิกายในครั้งนี้ยังหมายถึงการยอมรับในกลุ่มอำนาจใหม่ อันหมายถึงรัฐส่วนกลางหรือ กรุงเทพมหานคร แม้ว่าหมื่นบุญเรื่องวรวงษ์จะเคยบวชจนสามารถเป็นถึงเจ้าอาวาสในนิกายพื้นเมืองก็ตาม ทั้งนี้เพราะนับแต่อดีตก่อนหน้านี้นี้ กลุ่มเจ้าผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือของรัฐในการปกครอง² ผ่านการควบคุมคณะสงฆ์ในรูปของการแต่งตั้งสมณศักดิ์³ มาโดยตลอด รวมทั้งสามารถสร้างความมีเอกภาพให้กับอาณาจักรในเชิงอุดมการณ์ได้ การเผยแพร่ธรรมยุติกนิกายจากกรุงเทพฯ ในล้านนาครั้งนี้จึงหมายถึงการเข้ามาของอิทธิพลทางวัฒนธรรมของส่วนกลางเข้มข้นขึ้น

การเปลี่ยนเป็นธรรมยุติกนิกายของวัดประจำชุมชนลวงเหนือถือเป็นการลดความสัมพันธ์กับวัดที่เป็นนิกายพื้นเมืองที่เคยสัมพันธ์กันผ่านหมวดวัดที่มีแต่เดิม กล่าวคือในการพิธีสังฆกรรมใหญ่ที่มีพระมากกว่า 5 รูปขึ้นไปเช่น การประกอบพิธีอุปสมบทสามเณร หรือพระภิกษุสงฆ์ การประกอบพิธีสวดโอวาทปาฏิโมกข์ หรือการทอดกฐิน ห้ามพระจากนิกายพื้นเมืองเข้าร่วม ต้องนิมนต์พระจากนิกายเดียวกันมาเข้าร่วมเท่านั้น⁴ รวมทั้งต้องอยู่ภายใต้การปกครองของพระชั้นผู้ใหญ่ในสายธรรมยุติกนิกายอีกด้วย ดังดูได้จากการจัดงานเฉลิมฉลอง หรืองานปอยหลวงที่มีการเชิญคณะศรัทธาวัดและพระจากวัดอื่นๆ มาร่วม เช่นการทำบุญฉลองอาคารใหม่ภายในวัด จะต้องขออนุญาตเจ้าคณะตำบลฝ่ายธรรมยุติก

แต่อย่างไรก็ดีความสัมพันธ์กับวัดพื้นเมืองในนิกายพื้นเมืองก็ยังมีเช่นกัน โดยยังคงมีความสัมพันธ์ผ่านหมวดอุโบสถ ที่ยังคงสามารถแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือระหว่างกันเช่นการจัดงานปอย

¹ พระชินวงษ์ (ชิน อิธัม), ภูของท่าน.

² ตามคติของพุทธศาสนา สอนให้คนยอมรับฐานะที่แตกต่างในสังคม อันเป็นผลจากชาติปางก่อน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อกลุ่มเจ้าในการสร้างความชอบธรรมและการยอมรับ.

³ สรัสวดี อ๋องสกุล, วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา (กรุงเทพฯ : เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส จำกัด , 2539) , น. 51.

⁴ สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ พิษรัตน์ อายุ 67 ปี มัคทายกวัดศรีมุงเมือง ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะแกก่ จ.เชียงใหม่ วันที่ 21 ธันวาคม 2541.

ต่างๆที่ยังคงสามารถนิมนต์พระและศรัทธาจากวัดอื่นๆมาเข้าร่วม เพียงแต่พระเหล่านั้นไม่สามารถเข้าร่วมงานสังฆกรรมใหญ่ที่กล่าวไปแล้วได้เท่านั้น¹

นอกจากนี้การเปลี่ยนไปสังกัดธรรมยุติกนิกายมีผลให้พระ เณร ต้องศึกษาในหลักสูตรการ สอนทางศาสนาแบบใหม่ที่เน้นการเปลี่ยนชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของส่วนกลาง ยกตัวอย่างเช่นการ แทรกข้อความเชิดชูพระมหากษัตริย์ และอธิบายพระราชกรณียกิจที่นำยกย่องสรรเสริญ อันหมายถึง การสร้างความชอบธรรมในการเป็นผู้นำประเทศ ใน พระมงคลวิเสสเถา ซึ่งเป็นหนังสือที่สมเด็จพระ มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระภิกษุผู้เป็นเชื้อพระวงศ์ในราชวงศ์จักรี ที่ถวาย แก่รัชกาลที่ 5 และเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรของนักธรรม และธรรมศึกษาชั้นเอก ของธรรมยุติก นิกาย มีข้อความเกี่ยวกับ รัฐราชาภิบาลโนบาย อันหมายถึง “ พระราชกรณียกิจที่ทรงจัดขึ้นด้วยพระเด ชานุภาพ เป็นอุบายบำรุงรัฐมณฑล ”² ที่อธิบายและเชิดชูนโยบายการปกครองของพระองค์มากมาย เช่นกล่าวว่าทรงสร้าง ถนน รถไฟ³ และการเลิกทาส⁴ ตลอดจนอธิบายถึงเหตุผลของการส่งพระ เณรชั้นสูงออกไป จัดการคณะสงฆ์หัวเมืองต่างๆ⁵ การปฏิรูปการปกครอง เช่น การตั้งกระทรวง เกษตรธิการ⁶ หรือแม้กระทั่งการสร้างกองทัพ และการปักปันเขตแดน⁷

เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วหมายถึง การอาศัยพุทธศาสนา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการรวม อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เปลี่ยนหัวเมืองประเทศราชให้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม เนื่องจากใน ล้านนา มีการนับถือพุทธศาสนามาเนิ่นนานแล้ว รวมทั้งยังเป็นแหล่งให้การศึกษาก่อนเมืองของ ท้องถิ่น การอาศัยพุทธศาสนาที่พลเมืองเลื่อมใสและเชื่อฟังในสายตาของรัฐจึงจะเป็นการเปลี่ยน แปลงในระดับอุดมการณ์ที่ดีที่สุด

แต่อย่างไรก็ดีความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในระบบความเชื่อของชุมชนหลังนับ ถือพุทธแบบธรรมยุติกนิกายก็คือการเลิกพิธีกรรมพื้นบ้านหลายพิธีกรรมและหันมาประกอบกั จกรรมของพุทธนิกายธรรมยุติกนิกายเพียงอย่างเดียว เช่นยกเลิกพิธีสงเคราะห์ บูชาข้าวลดเคราะห์ สืบชะตา บูชาเทียน ในขณะที่พิธีกรรมทางพุทธดั้งเดิมก็มีการจัดเป็นแบบธรรมยุติก เช่นพิธีศพ⁸ และ

¹สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ พิษรัตน์ อายุ 67 ปี, วันเคียวกัน.

²สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส , พระมงคลวิเสสเถา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา มงกุฎราชวิทยาลัย, 2533), น. 136.

³เฟิ่งอ้าง, น. 153.

⁴เฟิ่งอ้าง, น. 17 - 18 .

⁵เฟิ่งอ้าง, น. 12 - 13 .

⁶เฟิ่งอ้าง, น. 16.

⁷เฟิ่งอ้าง, น. 137.

⁸สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ พิษรัตน์ อายุ 67 ปี มีคณาภกัศวัดศรีมุงเมือง ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 21 ธันวาคม 2541.

คงเป็นสาเหตุให้วัฒนธรรมบางอย่างของชุมชนสูญหาย เช่นการสักเหนืงเข้าของคนรุ่นใหม่ในสมัยนั้น และการใช้ภาษาถิ่นในพิธีกรรมต่างๆ เช่นการจับคร่าวลื้อในงานศพ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีชาวบ้านยังคงรักษา พิธีกรรม และระบบความเชื่อเรื่องผีที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจของชุมชนเอาไว้ด้วยตระหนักว่าเป็นสิ่งที่ต้องดำรงอยู่เพื่อดูแลสังคมของชุมชน และเป็นเสาหลักเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกภายในชุมชน ดังเช่นพิธีการไหว้ผีเสื้อบ้าน หรือแม้แต่การนับถือผีเสื้อวัดที่สร้างศาลผีไว้บริเวณหลังพระวิหาร¹

ในด้านของการเลื่อนสถานะทางการศึกษาในสถาบันสงฆ์ของชุมชน จะเห็นได้ว่าแต่เดิมเมื่อศึกษาธรรมภายในวัดประจำชุมชนจนสำเร็จ ก็ไปศึกษาต่อยังวัดอื่นๆจนมีความรู้แตกฉานขึ้นถึงกรณีของหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ซึ่งบวชที่วัดประจำชุมชน ก่อนเดินทางไปจำพรรษาที่วัดประทุมศรารามเพื่อศึกษาต่อสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของการศึกษาในอดีตที่มีวัดเป็นแหล่งให้การศึกษา การศึกษาในสถาบันสงฆ์ช่วงหลังปีพ.ศ.2464 หลังการเปลี่ยนไปสังกัดธรรมยุติกนิกาย การเลื่อนสถานะโดยอาศัยการศึกษายังคงกระทำได้โดยมีการปรับเปลี่ยนให้ศึกษาต่อได้สูงขึ้นอย่างมาก

นอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่สอนแล้วเมื่อศึกษาในวัดประจำชุมชนจนจบแล้วจะมีการไปศึกษาต่อที่วัดเจดีย์หลวง วัดศูนย์กลางของธรรมยุติกนิกายจนจบชั้นนักธรรมเอกหลังจากนั้นก็สามารไปบวชเรียนต่อยังวัดสายธรรมยุติกนิกายในกรุงเทพฯ และพบว่าในช่วงต่อมามีชาวบ้านและผู้นำชุมชนในหลายคนที่อาศัยช่องทางดังกล่าวในการพัฒนาสถานะของตนรวมทั้งเป็นช่องทางในการติดต่อกับกลุ่มทุนในกรุงเทพฯผ่านการสอบนักธรรมโทหรือนักธรรมเอก พระที่ได้ไปบวชต่อยังกรุงเทพฯนี้มีมาแล้วอย่างน้อย 3 รูป คือ เจ้าคุณนพีสิพิตศาลคุณซึ่งสอบได้ถึงชั้นเปรียญ 5 ประโยค อีก 2 ท่านต่อมาสอบได้ถึงชั้นเปรียญ 7 ประโยค คือ ประภาส บุญชัย (ปัจจุบันเป็นครูอยู่กรุงเทพฯ) และอุดม ไบสุจันทร์ (ปัจจุบันเป็นผู้พิพากษาศาลเด็ก)²

จากการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและศาสนาดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงตามนโยบาย 2 ประการของรัฐที่ใช้ในปีพ.ศ.2464 คือนโยบายการปฏิรูปการศึกษา และนโยบายปฏิรูปคณะสงฆ์ ซึ่งผู้นำชุมชนลงเหนือตอบสนองนโยบายรัฐดังกล่าวอย่างกระตือรือร้นจนในที่สุดรัฐได้มอบบรรดาศักดิ์ให้นายทิพย์ กำนันตำบลลงเหนือเป็นหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ ในปี 2471 การมอบบรรดาศักดิ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเช่นเดียวกับชุมชนในภาคกลาง (และอาจรวมถึงในภูมิภาคอื่นๆ) เมื่อรัฐต้องการผูกสัมพันธ์กับผู้นำท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ³

¹สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ พิศรัตน อายุ 67 ปี มีคนาวัดศรีมุงเมือง ต.ลงเหนือ อ.คอกสะแกก่ จ.เชียงใหม่ วันที่ 21 ธันวาคม 2541.

²สัมภาษณ์ กำนันบุญทอง ไบสุจันทร์ อายุ 72 ปี อดีตกำนันตำบลลงเหนือ อ.คอกสะแกก่ จ.เชียงใหม่ วันที่ 3 มกราคม 2540.

³คมเนตร ญาณโสภณ. เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

หลังปีพ.ศ. 2475 ระบบการเมืองการปกครองของไทยมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เนื่องจากเกิดการปฏิวัติโดยกลุ่มคณะราษฎรที่เข้ามามีอำนาจแทนที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหากมองจากความรู้สึกของคนกรุงเทพฯ ศูนย์กลางของรัฐไทยอาจรู้สึกว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ แต่หากพิจารณาจากผลกระทบและความรู้สึกของชาวบ้านลวงเหนือ จะพบว่าแทบไม่รู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงเลย ทั้งนี้เพราะรัฐไทยติดต่อดำพันกับชุมชนผ่านระบบราชการ ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในครั้งนี้มิได้เข้ามาปรับเปลี่ยนระบบดังกล่าวเลย

ความเปลี่ยนแปลงที่ชาวบ้านได้รับที่สำคัญคือมีการยกเลิกการเก็บเงินรัชูปการใน พ.ศ.2476 และยกเลิกการเก็บอากรค่านา ส่วนการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ซึ่งในสมัยนั้นมีเริ่มมีผู้แทนมาหาเสียง คือหลวงศรีประกาศ ที่เข้ามาขอการสนับสนุนจากชาวบ้าน และสัญญาว่าหากได้รับเลือกจะช่วยพัฒนาหมู่บ้าน และการเลือกตั้งในครั้งนั้นชาวบ้านทะเลาะเนนเสียงให้หลวงศรีประกาศ แต่การเลือกตั้งดังกล่าวก็เป็นเพราะชาวบ้านเห็นว่าหลวงศรีประกาศเป็นผู้มีความรู้ทางกฎหมายและเคยเป็นหัวหน้าศาลมาก่อน แต่อย่างไรก็ดีการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมก็ไม่เกิดขึ้นและหลวงศรีประกาศเข้ามาเพียงช่วงหาเสียงแล้วก็หายไปมิได้สร้างความสัมพันธ์ใดๆกับชุมชนหรือผู้นำชุมชน¹

นอกจากนั้นนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชนบทก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก แม้ว่าตามนโยบายของคณะราษฎรจะต้องการพัฒนาประเทศและต้องการให้ชาวบ้านมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ยังคงดำเนินไปอย่างช้าๆ ความเปลี่ยนแปลงที่เริ่มเกิดขึ้นได้แก่การเข้ามาสำรวจของรัฐเพื่อพัฒนาระบบชลประทานในปีพ.ศ. 2478 ที่มีผลต่อวิถีการผลิตของชุมชนในอนาคตดังจะกล่าวต่อไป ในขณะที่ข้าราชการระดับอำเภอยังคงเป็นเพียงเจ้าหน้าที่ระดับล่าง² ซึ่งผู้นำชุมชนรู้สึกว่ตนเหนือกว่า ดังที่ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2480 กำนันเคยมีเรื่องกับนายอำเภอ โดยมีสาเหตุมาจากการที่นายอำเภอคอยสะกิดจะมาจับลูกบ้าน กำนันไม่พอใจและปกป้องลูกบ้าน ถึงขั้นกระชากคอเสื้อนายอำเภอคนนั้น³

การกระทำดังกล่าวหากพิจารณาตามตัวบทกฎหมายถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายและเป็นการทำทนายอำนาจรัฐ เนื่องจากการกระทำที่ผิดพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตราที่ 35 ที่กำหนดให้กำนันจับผู้กระทำความผิดส่งกรมการอำเภอ ตลอดจนยังเป็นการขัด

¹สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตรโคตร อายุ 81 อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ อ.คอยสะแกก่ จ.เชียงใหม่ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2542.

²พบว่าในช่วงหลังปี พ.ศ.2480 แม้แต่ปลัดอำเภอเมืองเชียงใหม่บางคนยังมีวุฒิการศึกษาเพียงชั้นประถมปีที่ 4 อ่านรายละเอียดได้ใน ทวีชัย วรรณพิณ, “ย้อนรอยบุพการีสายสัมพันธ์ตระกูลวรรณพิณกับตระกูลบัวเย็น”, สมาคมเมืองไทยเล่ม 2 : ประมวลภาพเก่าของสยามประเทศเพื่อการอนุรักษ์และการศึกษา, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โนรา, 2528), น. 31.

³สัมภาษณ์ นางนิลคำ บุญเรืองชา อายุ 68 ราษฎรหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ. คอยสะแกก่ จ. เชียงใหม่ วันที่ 8 มิถุนายน 2541.

ขบวนการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ที่มีโทษถึงปลดจากการเป็นกำนัน แต่ในกรณีนี้กลับปรากฏว่าชาวบ้านไม่ถูกจับกุมและกำนันยังคงดำรงตำแหน่งต่อไป

กรณีที่ยกตัวอย่างมานี้ชี้ให้เห็นถึงอำนาจของรัฐที่มีต่อระดับอำเภอ ซึ่งในที่นี้หมายถึงอำเภอคอยสะกัด ว่ายังไม่แข็งแกร่งมากนักนับตั้งแต่ในระดับบุคลากรของรัฐและความเข้มงวดในการใช้ตัวบทกฎหมาย ในทางกลับกันรัฐยังต้องการพึ่งพาการเมืองของผู้นำชุมชน คือหมิ่นบุญเรื่องวรวงษ์ ในการปกครองชุมชน เพราะรัฐยังไม่สามารถส่งเจ้าหน้าที่มาปกครองในระดับชุมชนได้ อาจสรุปได้ว่าความเป็นผู้นำของชุมชนในช่วงนี้ว่า แม้ว่าผู้นำจะมี การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับรัฐ ยอมรับรับการเปลี่ยนแปลงตามนโยบายรัฐ ตลอดจนปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ตามที่รัฐมอบหมาย แต่ผู้นำยังคงมีลักษณะที่เป็นตัวแทนของชุมชนสูง และทำหน้าที่ติดต่oprสานงานกับรัฐ

หากพิจารณาให้ถี่ถ้วนเราจะพบว่าผลประโยชน์ หรือรากฐานทางเศรษฐกิจของกำนัน ส่วนอยู่ในชุมชนหรือในตำบลลวงเหนือ ชาวบ้านมากมายอาจได้รับการช่วยเหลือหรือการอุปถัมภ์จากกำนัน ในขณะที่กำนันย่อมได้รับผลประโยชน์จากคนเหล่านั้นไม่ว่าโดยทางตรงเช่นผลผลิตจากการเช่านา ดอกเบี้ยจากการปล่อยเงินกู้ หรือทางอ้อมเช่นความเคารพและศรัทธาที่สร้างความชอบธรรมในการเป็นผู้นำของชุมชนจึงจำเป็นที่กำนันต้องตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนไปพร้อมๆ กับตอบสนองผลประโยชน์ของรัฐ

แต่ในขณะเดียวกันการรับความเปลี่ยนแปลงจากรัฐบางประการเช่นการศึกษาและศาสนา ก็เป็นสิ่งที่กำนันเห็นชอบเพราะเป็นหนทางที่จะสามารถเข้าหากลุ่มอำนาจใหม่คือรัฐส่วนกลาง หรือเปิดช่องว่างให้แก่การเลื่อนสถานะของตนเองและของชาวบ้านรุ่นใหม่ของชุมชนได้ โดยมีชาวบ้านบางคนสามารถก้าวขึ้นสู่ข้าราชการระดับสูงของท้องถิ่น เช่นนายแอม ประทุมบาน ได้เป็นปลัดอำเภอคอยสะกัด และนายจรัส วรรณพิณ (หลานชายของแสนเดชะอดีตผู้นำชุมชนคนก่อน) ได้เป็นปลัดอำเภอเมืองเชียงใหม่ประมาณปี 2480 โดยที่ทั้งสองจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านลวงเหนือเท่านั้น¹ ทั้งนี้เนื่องจากการที่บุคลากรของรัฐในสมัยดังกล่าวยังมีน้อยมากเมื่อเทียบกับการขยายเครือข่ายของระบบราชการไทยในภาคเหนือ

ในขณะที่การปรับเปลี่ยนทางศาสนาเป็นธรรมยุติกนิกาย แม้ว่าจะส่งผลให้พิธีกรรมดั้งเดิมบางประการหายไปแต่ในขณะเดียวกันชุมชนยังคงรักษาพิธีกรรมที่มีความสำคัญต่อโครงสร้างทางอำนาจและโครงสร้างสังคมไว้เช่นการไหว้ผีเสื้อบ้าน การไหว้ผีผาย และการไหว้ผีปู่ย่า เป็นผลให้องค์กรต่างๆภายในชุมชนยังคงดำรงอยู่ด้วยความเข้มแข็ง และผนึกกันเป็นโครงสร้างอำนาจของชุมชนที่คอยกำกับบทบาทของผู้นำให้ดำเนินถึงชุมชนเป็นหลักในอีกแนวทางหนึ่ง

ในทางตรงกันข้ามกลุ่มคนที่ไม่ได้ประโยชน์ จากการรับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็มีเช่นกัน ซึ่งได้แก่กลุ่มชาวนาไร่นาหรือมีที่นาน้อย ที่ต้องอาศัยแรงงานในครัวเรือนทำการเกษตรอย่าง

¹หริญ วรรณพิณ , เรื่องเดียวกัน , น. 31.

เข้มข้นเพราะที่นาบางส่วนหรือทั้งหมดเช่าผู้อื่น ทำให้ต้องทำงานเป็นสองเท่าเพื่อจ่ายค่าเช่าให้เจ้าของนาตามระบบเช่า เพราะการศึกษาย่อมหมายถึงการที่ตนเองต้องให้บุตรหลานไปเรียนและขาดแรงงานในภาคการเกษตร แต่ในระยะยาวแล้วพบว่าชาวนาจนบางคนก็สามารถพัฒนาสถานะของครัวเรือนผ่านบุตรหลานที่ได้รับการศึกษาและเข้ารับราชการได้เช่นกันเช่นครัวเรือนของพ่อบุญสม บุญเพิ่มพูนแต่เดิมมีความยากจนแต่ก็สามารถส่งบุตรเรียนจนภายหลังได้เป็นข้าราชการครู¹

ในด้านอุดมการณ์เมื่อพิจารณาจากหลักสูตรการศึกษาของรัฐในช่วงหลังปี 2480 แล้วพบว่า มีการเพิ่มเติมอุดมการณ์ชาตินิยม เช่นมีการเพิ่มวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ตลอดจนมีการสอนวิชาอนุภาค² ให้แก่สตรีที่ไม่สามารถเรียนวิชาลูกเสือได้³ เป็นผลให้ชาวบ้านมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยมากขึ้น ภายได้คำว่า “ประชาชนชาวไทย”

แต่อย่างไรก็ดีความเป็นชุมชนไทยลื้อที่ชาวบ้านมองว่ามีความเป็นมาร่วมกันที่ยาวนานก็ยังคงมีความสำคัญ ดังดูได้จากจากเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่ยังคงเข้มแข็งและยังคงให้ความสำคัญแก่พิธีกรรมทั้งในระดับชุมชนและครัวเรือน โดยเฉพาะงานเลี้ยงผีเสื้อบ้านที่ยังคงเป็นงานใหญ่ของชุมชน⁴

ดังที่กล่าวมาชุมชนบ้านหลวงเหนือจึงยังคงมีระบบเศรษฐกิจแบบพออยู่ชิวอยู่เช่นเดิม จวบจนในปีพ.ศ.2482 ซึ่งเป็นปีที่กำนันลาออกจากการเป็นกำนันเนื่องจากชราภาพ⁵ โดยมีอายุถึง 65 ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังคงเน้นการผลิตแบบพออยู่ชิว และพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เช่นยังคงทอผ้าใช้เองทุกครัวเรือน ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เด่นชัดมีเพียงการเติบโตของระบบการค้าวัวควางที่มีขอบเขตที่กว้างขวางขึ้นและมีสินค้าที่หลากหลายขึ้นดังจะกล่าวโดยละเอียดในช่วงต่อไป แต่ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนน้อยมาก ชาวบ้านยังคงมิได้ปลูกพืชเชิงพาณิชย์ การขายผลผลิตมีเพียงการขายผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคของกลุ่มชาวนารวย ในขณะที่ชาวนาจนหรือมีที่นาน้อยยังมีได้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเงินตรา แม้แต่การเลี้ยงผีเสื้อ 4 บาทในช่วงก่อนปีพ.ศ. 2476 นั้นยังต้องขอมถูกระดมแรงงานแทนการเสียเงินดังที่กล่าวไปแล้ว

และเมื่อมองโครงสร้างทางสังคมของชุมชนพบว่า องค์กรความสัมพันธ์ต่างๆภายในชุมชนยังคงมีความเข้มแข็ง ดังเช่นกลุ่มเอามือเอววันที่ยังคงมีประสิทธิภาพ อันเป็นผลจากการที่คนทั้งชุมชนยังคงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับภาคการเกษตร และกำนันยังคงสามารถทำหน้าที่ของการเป็นผู้นำชุมชน

¹ สัมภาษณ์ บุญสม บุญเพิ่มพูน อายุ 68 ราษฎรหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ. คอยสะแกก จ. เชียงใหม่ วันที่ 10 มิถุนายน 2539.

² วรวิทย์ วสินสรากร, เรื่องเดียวกัน, น.เดียวกัน.

³ เพิ่งอ้าง.

⁴ สัมภาษณ์ บุญสม บุญเพิ่มพูน อายุ 68 ปี ราษฎรหลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะแกก จ. เชียงใหม่ วันที่ 8 มีนาคม 2542.

⁵ พระชินวงศ์, ครูของท่าน.

ชนประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อการคงอยู่ของเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การปกครองชุมชนที่คำนึงถึงความต้องการของชุมชน และสามารถปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพดังกล่าวเป็นผลให้ชาวบ้านรักใคร่ผู้นำคนดังกล่าวมาก ดังดูได้จากพิธีศพของกำนันในปีพ.ศ.2486 เมื่อเสียชีวิตด้วยโรคปอดบวมในวัย 69 ปี ที่ชาวบ้านพร้อมใจกันให้เกียรติจัด อย่างพิธีเจ้านาย และพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ ด้วยถือว่าได้รับพระราชทานตำแหน่งเป็นหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ โดยหีบศพจะถูกติดคั้งไว้ในปราสาทที่ตั้งอยู่บน โครงสร้างรูปนกหัสติลิงค์ ซึ่งเป็นนกในเทพนิยายที่มีหัวเป็นช้าง ที่ประดับอย่างสวยงาม¹ และมีคนมาร่วมงานศพ - ชักลากศพ กว่าพันคนไปยัง฼าปนสถานตามความเชื่อที่ว่าผู้ที่มีส่วนช่วยชักลาก จูงศพจะได้บุญมาก และถือเป็นงานบุญที่ใหญ่ที่สุดของชุมชนสมัยนั้น ส่วนทรัพย์สินของหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ ได้ทำพิธีกรรมแบ่งทรัพย์สินให้ลูกๆทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ยกเว้นบุตรสาวคนเล็ก ที่มอบที่นาในบริเวณที่อยู่ติดบ้าน พร้อมบ้านของตนเองให้ตามวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มักเรียกว่า “ลูกหล้าครัวหอม”² ส่วนที่ๆมักได้ที่นาในแถบบ้านแม่เก็ยงคา

การแบ่งทรัพย์สินที่ดินดังกล่าวถือเป็นการแบ่งมรดกในรูปแบบใหม่ที่เป็นผลจากการออกเอกสารสิทธิที่ดินของรัฐ และที่ดินกลายเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล และภายหลังถือเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน³ จากที่แต่เดิมที่นามักจะสืบทอดตามฝ่ายหญิงเนื่องจากฝ่ายชายต้องไปเป็นแรงงานให้กับครอบครัวใหม่ของหญิงที่สมรสด้วย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของการสืบทอดที่ดินดังกล่าวส่งผลให้ที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดมีขนาดเล็กลงเรื่อยๆและบางครั้งเรือนเริ่มไม่มีที่ดินพอทำกินในช่วงเวลาต่อมา ดังจะกล่าวในบทต่อไป

¹แสง จันทร์งาม , “ศาสนาในล้านนาไทย” , พุทธศาสนาในล้านนาไทย , องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (เชียงใหม่ : ทิพย์เนตรการพิมพ์ , 2523) , น. 142 .

²ประชัน รักพงษ์ และคณะ , เรื่องเดียวกัน , น. 123 .

³สัมภาษณ์ จันทร์นวล บุญเพิ่มพูน อายุ 72 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต. ลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 1 มีนาคม 2542 .

3.2 พ่อน้อยสาม บัวเย็น (พ.ศ. 2482 - 2497)

“พ่อน้อย” เป็นคำเรียกผู้อาวุโสที่เคยผ่านการบวชเป็นสามเณรของชุมชน พ่อน้อยสามหรือ นายสาม เป็นผู้นำเพียงคนเดียวที่มีได้เป็นกำนัน ในจำนวนผู้นำทั้ง 5 คนที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา เป็นผู้นำที่ชาวบ้านเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านชุมชนลวงเหนือบ้านหมู่ 4 แทนหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ที่เกษียณ ในปีพ.ศ.2482 และเป็นผู้นำชุมชนอยู่กว่า 15 ปี บทบาทที่ผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ของรัฐไม่โดดเด่นเท่าหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ แต่ก็ยังเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นที่กว้างขวาง

ประวัติโดยสังเขป

นายสาม บัวเย็นเกิดเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 ในครัวเรือนที่ยากจนเขตชุมชนลวงเหนือ บ้านหมู่ 4 (หัวหมวดตางเหนือในสมัยนั้น) บิดา มารดา นายนายจาย และนางคำ บัวเย็น เป็นพี่ชายคนโตในจำนวนพี่น้อง 6 คน น้อง 5 คนคือ 1.นายมูล 2.นายกองเงิน 3.นางบัวคำ 4.นางคำปิ่น (บุญเพิ่มพูน) และ 5.นางคำป้อ (เขาวัวใจ) เมื่ออายุได้ 11 ปีพ่อแม่ได้พาไปบวชเป็นสามเณรที่วัดศรีมุงเมือง นายสามเป็นคนที่ยังคงอยู่ในวัฒนธรรมดั้งเดิมที่นิยมสักตั้งแต่ได้เนื้อเข้าไปจนถึงเอวเช่นเดียวกับหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ เนื่องจากในช่วงก่อนตรุษยุดิกนิกายเข้ามาในพ.ศ. 2465 ชาวบ้านยังคงมีความเชื่อว่าการสักส่งผลให้อยู่ยงคงกระพันและแสดงถึงความเป็นชาย ในขณะที่ผู้ที่ไม่สักจะถูกล้อเลียนว่าเป็น “ ไอ้ขาดง ”¹ การสักในสมัยนั้นจะใช้เงินประมาณ 3-6 แถบ²

ในช่วงที่บวชเรียนท่านเป็นผู้ที่ฉลาดและมีความตั้งใจในการศึกษาตามการศึกษาแบบเก่า ดังพบว่าในช่วงก่อนการสัก แม้ท่านจะยังคงเป็นสามเณรก็ตามแต่ก็ได้รับความไว้วางใจให้เป็นครูสอนสามเณรเล็ก³

หลังจากสึกจากการเป็นสามเณรในปี พ.ศ. 2452 พ่อเสาะและแม่บุญยวง บุญชุ่มใจ เกิดถูกใจรักใคร่จึงขอไปเป็นบุตรบุญธรรม และเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้พ่อน้อยสามมีฐานะที่ดีเนื่องจากบิดามารดาบุญธรรมเป็นผู้มีฐานะดีในชุมชน แต่ในขณะที่เดียวกันในเวลาว่าง ก็ยังคงกลับไปช่วยบิดา

¹ สัมภาษณ์ พ่ออ้วน บุตรแก้ว อ่างใน รัตนพร เศรษฐกุล ชูสิทธิ์ วิมุกตานนท์ และราญ ฤนาท , เรื่องเดียวกัน , น. 61 .

² สัมภาษณ์ พ่อสาม บัวเย็น , อ่างใน รัตนพร เศรษฐกุล ชูสิทธิ์ วิมุกตานนท์ และราญ ฤนาท , เรื่องเดียวกัน , น. 61 .

³ สัมภาษณ์ แม่คูนคำ วรรณพิณ อายุ 82 ปี ราษฎรหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะแกเค็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 8 ธันวาคม 2542.

มารดาที่แท้จริงทำการเกษตร 1-2 ปีต่อมา ท่านก็สมรสกับแม่ฮวย บัวเย็น (นามสกุลเก่า “บัวหนา”) ซึ่งเป็นสาวในชุมชนเดียวกัน มีบุตรรวม 6 คนคือ 1.นางอินทร์ฝน 2.นางคุ่นคำ 3.นายอินทร์ 4.นาย ชื่น 5.นายบุญทอง และ 6.นายโสภณ โดยเฉพาะ นางคุ่นคำนั้นได้สมรสกับพ่อจรัส วรรณพิณ บุตร แสนตระกูลดีคนี่นำชุมชนที่สามารถผันตัวเป็นเสมียนอำเภอและภายหลังได้เป็นปลัดอำเภอฮอด และ ปลัดอำเภอเมือง เมื่อประมาณปีพ.ศ.2482

จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ.2460 ชาวบ้านหลายคนเช่นหนานเขียว หนานปิ่น หนานพุ่ม รวมทั้งพ่อน้อยสามรวมรวมวัวที่มีอยู่ประมาณ 25 ตัว จัดเป็นขบวนวัวต่างทำการค้ากับกับเมืองพร้าว ตามแนวทางที่หมื่นบุญเรืองวรพงษ์บุกเบิกไว้ เพื่อเป็นอาชีพเสริมในช่วงฤดูแล้งที่ว่างเว้นจากการ ทำนา โดยสินค้าหลักที่ค้าขายได้แก่ เกลือ ยาสูบพันธุ์พื้นเมืองที่ชาวบ้านเรียก “ยาตากฟ้า”¹ และ เมียงสินค้าขึ้นชื่อของอำเภอคอยสะเก็ด ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเมียงที่สำคัญของภาคเหนือ

หลังจากเริ่มประสบความสำเร็จพ่อน้อยสามทำการค้าวัวต่างอย่างจริงจัง โดยเอาที่นาของตนเองให้ผู้อื่นเช่า ขยายเครือข่ายการค้าออกไปไกลกว่าเดิมอย่างมาก

กล่าวคือหลังจากทำการค้าวัวต่างพ่อน้อยสามได้พัฒนาการค้าจากที่แต่เดิมทำการค้าเฉพาะ กับเมืองพร้าวไปเป็นการค้ากับชุมชนอื่นๆ ถึงยังเมืองหางเพื่อนำข้าวและเกลือไปแลกเปลี่ยนที่ เมืองหางซึ่งมีราคาถูกกว่าเมียงที่บ้านป่าเมียงที่อยู่ใกล้อำเภอคอยสะเก็ด แล้วนำกลับมาขายให้กับ โรงงานผลิตเมียงที่ปางเมียงแถบตัวอำเภอคอยสะเก็ด² โดยใช้เวลาไปกลับ 10 วัน 10 คืน

หลังจากสะสมทุนได้ส่วนหนึ่งและมีขบวนวัวต่างเป็นของตัวเองแล้ว ในปีพ.ศ. 2470 พ่อ น้อยสามยังได้พัฒนาการค้าวัวต่างให้มีความเร็วในการเดินทางและขยายเครือข่ายทางการค้าให้กว้าง ขวางขึ้นด้วยการเปลี่ยนการใช้วัวบรรทุกสินค้า มาเป็นการใช้ม้าที่รวดเร็วกว่า คดีสอนใจที่พ่อน้อย สามใช้สั่งสอนลูกบ้านและลูกหลานก็คือ การค้าขายต้องยึดหลักความซื่อสัตย์มีฉะนั้นวัวจะหาย หรือหมายถึงความล้มเหลวในการค้าที่ต้องขายวัวทิ้งนั่นเอง รวมทั้งเคยกล่าวว่า “ ยะอะหยั่งหื้อยะ แต้ๆ แต้ถ้ายะแต้ๆ ก่ยะบ่อแป๊ะแหมะ ” อันหมายความว่า การทำอะไรให้ทำอย่างจริงจัง พร้อมทั้ง ทำแต่ที่ละน้อยเพื่อความชำนาญและความมั่นคง ไม่พลาดพลั้ง³

การเปลี่ยนแปลงการใช้พาหนะดังกล่าวส่งผลให้การเดินทางใช้เวลาน้อยลงและสามารถ ขยายขอบเขตทางการค้าได้กว้างขวางขึ้น กล่าวคือมีการเดินทางไปซื้อเมียงที่เมืองเงี้ยวมอนตาง (อยู่

¹ สัมภาษณ์ พ่อ โสภณ บัวเย็น (บุตรชายพ่อน้อยสาม) อายุ 66 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลวง เหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 มกราคม 2541.

² สัมภาษณ์ แม่คุ่นคำ วรรณพิณ อายุ 82 ปี ราษฎรหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 8 ธันวาคม 2542.

³ สัมภาษณ์ นิยม บุญเพิ่มพูน ราษฎรหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 มิถุนายน 2541.

ในเขตอำเภอแม่ฮาย) เพื่อไปขายยังอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และซื้อสินค้าจากแม่จันมาขายยังเมืองฝาง ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้พี่น้องสามยังเดินทางจากคอยสะเก็ด ไปยังเวียงป่าเป้าเพื่อซื้อข้าว และนำมาแลกเปลี่ยนที่ตำบลป่าเมียงอำเภอคอยสะเก็ด และบางครั้งออกเดินทางไกลไปซื้อยาสูบที่บ้านท่าฟ้าจังหวัดน่านมาขายตามรายทาง หรืออาจเดินทางไปถึงแม่ฮ่องสอน ซึ่งการเดินทางไปยังแม่ฮ่องสอนนี้เป็นการไปค้ากับชาวไทยใหญ่ที่อาศัยอยู่มากในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากขอบเขตของการค้าที่กว้างขวางขึ้นนี้ยังพบว่าเป็นช่องทางหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวบ้านลวงเหนือมีการอพยพไปหาที่ทำกิน ไกลขึ้น จากเดิมที่มีการอพยพไปเมืองพร้าว โดยมีการอพยพไปใน 2 แนวทางคือ 1. การอพยพครอบครัวไปบุกเบิกที่ทำกินใหม่ของกลุ่มชาวนาไร่ที่ดิน เช่นครอบครัวของพระครูใบฎีกาวรรณ หรือนายวุฒิ ใบแสง ซึ่งปัจจุบันเป็นเจ้าของวัดศรีมุงเมือง ในอดีตโยมบิดาโยมมารดา ก็มีการอพยพไปอยู่ที่อำเภอพานจังหวัดเชียงรายเพื่อหาที่ทำกิน หรือในอีกกรณีคือการย้ายครัวเรือนของผู้ชายเพื่อไปสมรสกับหญิงสาวต่างถิ่นตามธรรมเนียมล้านนาที่ฝ่ายชายจะย้ายไปอยู่ในเรือนของให้ฝ่ายหญิง ดังเช่นเพื่อนของพี่น้องสามคนหนึ่งคือพ่อแก้วได้สมรสกับหญิงชาวไทยใหญ่ แล้วย้ายไปอาศัยอยู่กับฝ่ายหญิงที่แม่ฮ่องสอนจนเพื่อนบ้านเรียกว่า “ปู่แก้วเจียว”¹

การแต่งงานดังกล่าวนอกจากจะเป็นการสมรสข้ามชุมชน ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว ยังเป็นการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ในอีกแนวทางหนึ่งดังพบว่าในช่วงต่อมาที่บ้านจากชุมชนบ้านลวงเหนือไปทำการค้าที่แม่ฮ่องสอนผ่านการติดต่อปู่แก้วเจียวดังจะกล่าวในบทต่อไป

พี่น้องสามทำการค้าวัวต่างเรื่อยมาจนถึงปี 2482² อายุได้ 45 ปี จึงหยุดค้าวัวต่าง - ม้าต่าง เนื่องจากสภาพร่างกายไม่เหมาะสมต่อการเดินป่าเป็นระยะทางไกลๆ อีกต่อไป คล้ายคลึงกับพ่อค้าวัวต่างคนอื่นๆ ในภาคเหนือที่มักยุติการค้าเมื่อผ่านพ้นวัยหนุ่ม หลังจากเลิกการค้าวัวต่างพี่น้องสามนำวัว - ม้าไปแลกที่นาได้เนื้อที่ 30 ไร่ รวมจากที่มีอยู่เดิมประมาณ 10 ไร่ จึงมีที่มากกว่า 40 ไร่³ กลายเป็นผู้มีฐานะดีคนหนึ่งชุมชน

¹สัมภาษณ์ พ่อโสภณ บัวเย็น อายุ 66 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 มกราคม 2541.

²สัมภาษณ์ พ่อนวน ไบคอกแก้ว อายุ 75 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 มิถุนายน 2541.

³สัมภาษณ์ แม่ต๋นคำ วรรณเพ็ญ อายุ 82 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 8 ธันวาคม 2542.

นอกจากเหตุผลทางสภาพร่างกายที่ส่งผลให้พี่น้องสามเล็กรการค้าวัวต่างม้าต่างแล้ว ก็ยังเป็นการเลิกเพราะมีภาระในการปกครองชุมชน หลังจากได้รับเลือกจากชาวบ้านให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4 สืบต่อจากกำนันทิพย์อดีตกำนันตำบลลวงเหนือและผู้นำชุมชนบ้านหมู่ 4¹

หากพิจารณาถึงการได้มาซึ่งตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านของพี่น้องสามแล้วเราจะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจของชุมชน และโครงสร้างทางสังคมของชุมชนไทลื้อบ้านลวงเหนือที่ยังคงมีการเปลี่ยนแปลงน้อย เป็นผลให้ลักษณะการเลือกผู้นำ ทั้งในเรื่องของคุณสมบัติและความคาดหวังในตัวผู้นำยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก เช่นความต้องการในผู้นำที่สามารถให้การอุปถัมภ์ สามารถปกป้องชุมชนและลูกบ้าน และสามารถติดต่อประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆภายในชุมชนและกับภายนอกชุมชน รวมทั้งสามารถติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ผ่านความสัมพันธ์ทางการค้าได้ดี ในขณะที่พี่น้องสามมีคุณสมบัติและลักษณะการพัฒนาตนเองที่คล้ายคลึงกับกำนันทิพย์อย่างมาก เพราะนอกจากจะได้ผ่านการบวชเรียน ยังได้ทำการค้าวัวต่าง เพื่อสะสมทุน บารมี และประสบการณ์ความรู้

ในชุมชนบ้านลวงเหนือนอกจากจะนับถือพี่น้องสามในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่บ้านหรือแก่บ้านแล้ว ชาวบ้านยังนับถือในฐานะที่เป็นผู้มีวิชา อาคม ชาวบ้านหลายคนเชื่อว่าท่านมีอำนาจในการใช้คาถา และเกรงกลัวในอำนาจดังกล่าว อย่างไรก็ตามก็สภาพลักษณะที่เด่นชัดของอำนาจดังกล่าวกลับอยู่ที่การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ชาวบ้านต่างนับถือท่านในฐานะของ หมอแผนโบราณ หมอเมือง และหมอเป่าที่เก่งกาจ อันหมายถึงแพทย์ที่รักษาโดยใช้การท่องคาถาประกอบกับการใช้สมุนไพรบางชนิดคาถาต่างๆ นี้ส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ได้รับจากชุมชนอื่นๆ ที่ทำการค้าด้วย โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยใหญ่หรือชาวเงี้ยวที่มีชื่อด้านการใช้วิชาอาคม การรักษาดังกล่าวนี้ได้รับความเชื่อถืออย่างมากแม้แต่กำนันบุญทองที่ภายหลังได้เป็นผู้นำชุมชนคนหนึ่งก็กล่าวถึงพี่น้องสามว่าคาถาของพี่น้องสามดีมาก สามารถรักษาผู้ป่วยที่ขาหัก ไฟไหม้ น้ำร้อนลวกได้ดี² นอกจากนี้หากวัว หรือควายของใครป่วยก็สามารถพามาหาพี่น้องสาม เพราะท่านสามารถรักษาวัว ควาย ด้วยยาสมุนไพรอีกด้วย³

แม้ว่าฐานะของพี่น้องสามจะไม่ดีเท่ากำนันทิพย์ และประสบการณ์ด้านการศึกษาหรือการบวชเรียนของพี่น้องสามอยู่ในระดับที่ต่ำกว่ากำนันทิพย์เนื่องจากบวชเพียงชั้นสามเณรแต่การค้าวัว

¹ผู้ที่ได้เป็นกำนันแทนกำนันทิพย์ได้แก่กำนันจันทร์ ชาวบ้านเมืองวะหมู่ 7 เนื่องจากสามารถสื่อสารภาษาไทยกลางได้ดี (ติดต่อกับรัฐได้ดีกว่า) และมีความอาวุโสสูงกว่าพี่น้องสามในช่วงเวลาดังกล่าว รวมทั้งมีบิดาเป็นอดีตกำนันคนก่อนกำนันทิพย์คือท้าวซัค.

²สัมภาษณ์ กำนันบุญทอง บุตรโคตร อายุ 80 ปี อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 9 ธันวาคม 2542.

³สัมภาษณ์ นายนิมม บุญเพิ่มพูน อายุ 45 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 มิถุนายน 2541.

ต่างของพี่น้องสามก็ก้าวหน้ากว่ากำนันทิพย์อย่างมาก โดยเฉพาะเครือข่ายทางการค้าที่ขยายออกไป บริเวณ กว้างขวาง และมีผลต่อการปรับตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนในยุคต่อมามังจะกล่าวต่อไป

เครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำ : บทบาทของการเป็นผู้นำเชิงประสาน (Synaptic Leader)

เครือข่ายความสัมพันธ์ของพี่น้องสามผ่านเส้นทางการค้าดังที่กล่าวมา ถือได้ว่ามีความกว้างขวางและน่าสนใจอย่างมาก ประสบการณ์ทางการค้าที่กว้างขวางดังกล่าวส่งผลให้พี่น้องสามได้รับความรู้จากต่างถิ่นมากมาย และส่งผลให้เป็นผู้ที่มีความรู้มากคนหนึ่งของชุมชน

หลังการได้รับเลือกให้เป็นผู้นำชุมชนในปีพ.ศ. 2482 บทบาทของการเป็นผู้นำชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงคล้ายคลึงกับบทบาทของกำนันทิพย์ที่ต้องทำหน้าที่การเป็นผู้นำของกลุ่มองค์กรภายในชุมชน รวมทั้งเป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทางสังคมเหล่านี้เข้าด้วยกัน และยังคงไม่มีความเปลี่ยนแปลงมากนักเมื่อเทียบกับบทบาทที่มีต่อภายนอกชุมชนซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำของชุมชน

หากกล่าวถึงบทบาทของพี่น้องสามในฐานะที่เป็นสื่อกลางของชุมชนในการติดต่อสัมพันธ์กับรัฐแล้วพบว่า แม้ว่าท่านจะมีหน้าที่ไม่มากเท่ากำนันทิพย์และมีการติดต่อสัมพันธ์กับอำเภอเนื่องจากการเป็นเพียงผู้ใหญ่บ้านมิใช่กำนัน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องสามกับเจ้าหน้าที่รัฐค่อนข้างดีมาก สาเหตุหนึ่งอาจมาจากการที่ท่านได้ถูกเขียนเป็นข้าราชการ กล่าวคือเป็นเสมียนอำเภอคอยสะเก็ดในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2480 ก่อนสอบได้เป็นปลัดอำเภอที่อำเภอฮอดในปี พ.ศ.2482 และอำเภอเมืองเชียงใหม่ในปี 2484 จนถึงปีพ.ศ. 2496 (เนื่องจากเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็ง) แม้ว่าบทบาทอย่างเป็นทางการระหว่างทั้งสองจะไม่ปรากฏก็ตามจากการที่ทำงานในหน้าที่แตกต่างกัน¹ แต่ก็คงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้พี่น้องสามสามารถติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐได้ดี

รวมทั้งสามารถปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำชุมชนตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ได้ดีดังที่เช่นการออกจับกุมผู้ขโมยวัวควายชาวบ้าน (ในช่วงนี้เกิดโจรขโมยวัวควายมากขึ้นดังจะกล่าวรายละเอียดต่อไป) และการจับผู้ต้มเหล้าเถื่อน² แต่ในกรณีการต้มเหล้านี้เชื่อว่าเป็นการจับกุมเพื่อแสดงให้รัฐเห็นในบางครั้งเท่านั้นเพราะจากการสัมภาษณ์พบว่าในยุคนั้นการต้มเหล้าไว้บริโภคหรือ

¹ สัมภาษณ์ แม่คุณคำ วรรณพิณ อายุ 82 ปี ราษฎรหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

² สัมภาษณ์ แม่คุณคำ วรรณพิณ , วันที่ 8 ธันวาคม 2542.

ประกอบพิธีกรรมยังคงมีอยู่¹ แสดงให้เห็นถึงการเป็นตัวแทนรัฐควบคุมไปกับการคำนึงถึงความ
ต้องการของชุมชน

นอกจากนี้ยังพบว่าในปี พ.ศ.2483 พ่อน้อยสามยังมีบทบาทในการสร้างถนนเข้าสู่ชุมชน
บ้านหลวงเหนืออีกด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านเล่าว่าในปีพ.ศ. 2483 พ่อน้อยสาม บัวเย็น ในฐานะผู้ใหญ่
บ้านหมู่ 4 ได้เป็นผู้ริเริ่มคิดที่จะตัดเส้นทางเข้าสู่ชุมชน เป็นถนนดินกว้าง 3 เมตร เข้าสู่ชุมชนจากเดิม
ที่ชุมชนอาศัยคั่นนาหลวง ที่กว้างเพียง 1 เมตรเป็นเส้นทางคมนาคม จากถนนหลักสายคอยสะเกิด
เชิงใหม่ผ่านเข้าสู่ตำบลหลวงเหนือ โดยเริ่มปรึกษากับพ่อน้อยนวล บุตรแก้ว ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 และ
เรียกประชุมปรึกษาลูกบ้านทั้ง 2 หมู่ หลังจากทุกคนเห็นชอบ พ่อน้อยสามจึงได้ปรึกษากับกำนัน
จันทร์ บนแทนทิพย์ กำนันตำบลหลวงเหนือในเรื่องดังกล่าว²

ไม่พบหลักฐานว่าการตัดถนนครั้งนี้ พ่อน้อยสามได้รับนโยบายจากรัฐหรือไม่ แต่ในชุมชน
เชื่อกันว่าท่านเป็นผู้ริเริ่มโครงการดังกล่าว เนื่องจากเคยเดินทางค้าขายอย่างกว้างขวางจึงเห็นความ
สำคัญ of เส้นทางคมนาคม การตัดถนนในครั้งนี้ตัดผ่านชุมชนหลวงเหนือหมู่ 4,5 และชุมชนบ้าน
เมืองวะหมู่ 7 ซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านของกำนันจันทร์เท่านั้น ในขณะที่เดียวกันยังพบว่าหลังจากกำนันได้ทำ
เรื่องขอขบประมาณจากนายอำเภอคือนายเจริญ นิลมูล นายอำเภอคอยสะเกิดในขณะนั้น ปรากฏ
ว่ารัฐไม่มีงบประมาณสนับสนุน แต่จะให้ใช้แรงงานของชาวบ้านทั้งหมด

การสร้างถนนดังกล่าวจึงใช้วิธีการเกณฑ์แรงงานชาวบ้านผ่านหัวหมวดบ้านทุกหัวหมวด
ให้ส่งตัวแทนครัวเรือนละหนึ่งคน รับผิดชอบสร้างทางในหมวดของตนเองโดยมีผู้ควบคุมเป็นผู้
ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่ซึ่งรวมถึงพ่อน้อยสาม และใช้เวลาในการสร้างนานกว่า 2 เดือนจัดเป็นการ
เกณฑ์ครั้งที่ใหญ่ที่สุดของชุมชนรวมทั้งเป็นผลงานที่ชาวบ้านในรุ่นดังกล่าวภูมิใจมากที่สุด³ โดยใน
การเกณฑ์แรงงานครั้งนี้นอกจากพ่อน้อยสามและพ่อนวลจะเป็นผู้นำชาวบ้านแล้วก็ยังมีพระบุญชู
ชินฉวีโส เจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมือง (พ.ศ.2483-2485) ที่ชาวบ้านเคารพมาช่วยอีกรูปหนึ่ง⁴ การมา
ช่วยของเจ้าอาวาสในครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นบทบาทของการเป็นเจ้าอาวาสที่นอกจากจะยังคง
ปฏิบัติหน้าที่อย่างเจ้าอาวาสรุ่นก่อนๆ เช่นเจ้าคุณนพีสิพิศาคคุณที่กล่าวไปแล้ว ท่านยังมีบทบาทเป็น
ผู้นำในการพัฒนาออกเขตวัดอีกด้วย ซึ่งชาวบ้านต่างเล่าว่าคนในสมัยนั้นเชื่อฟังท่านมาก⁵

¹ สัมภาษณ์ นายปรีบ ไบแสง อายุ 55 ปี ราษฎรหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10
พฤศจิกายน 2542.

² สัมภาษณ์ พ่อ บุญทอง เขาวัวใจ อายุ 76 ปี ราษฎรหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 16
กันยายน 2539.

³ สัมภาษณ์ แม่ต๋นคำ วรรณพิณ อายุ 82 ปี ราษฎรหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 8
ธันวาคม 2542.

⁴ สัมภาษณ์ กำนันบุญทอง ไบสุขันธุ์, วันเดียวกัน.

⁵ สัมภาษณ์ พ่อสงวน บัวจันทร์, วันเดียวกัน.

อย่างไรก็ดีการพัฒนาสร้างถนนดังกล่าว มิได้ส่งผลให้การค้าผลผลิตทางการเกษตรขยายตัวมากนัก เนื่องจากชาวบ้านยังคงมีข้อจำกัดในเรื่องของน้ำในภาคเกษตรกรรมที่มีอยู่จำกัด กล่าวคือในช่วงปีพ.ศ. 2484 พ่อเลี้ยงสิงห์แก้วเจริญทรัพย์ เศรษฐีในอำเภอคอยสะเก็ดได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย เนื่องจากในปีพ.ศ.2477 รัฐบาลไทยได้ประกาศขึ้นภาษีใบยาสูบที่นำเข้าจากต่างประเทศ รวมทั้งได้มีบริษัทค้าใบยาจากต่างชาติเข้ามาเปิดกิจการคือบริษัท บริติชอเมริกัน แอนด์ โทแมกโค หรือ BAT ซึ่งบริษัทได้เข้ามาส่งเสริมการปลูกใบยาสูบในเมืองไทย โดยอาศัยกลุ่มนายทุนในท้องถิ่นต่างๆ ให้เป็นผู้ติดต่อกับชาวบ้านในพื้นที่ภายใต้ระบบเกษตรกรรมเชิงพันธสัญญา (CONTRACT FARMING)¹ หนึ่งในจำนวนนั้นก็คือพ่อเลี้ยงสิงห์แก้ว ที่เข้าติดต่อกับชาวบ้านในช่วงหลังปี 2483 ให้ทำการเพาะปลูก การเข้ามาติดต่อดังกล่าวมิได้เข้ามาติดต่อกับพี่น้องสามผู้นำชุมชนโดยตรง² แต่ได้มอบหมายให้เสมียนตรวจไร่ซึ่งเป็นคนของ “เตาปม” หรือคนของบริษัท ซึ่งจะมีประจำตำบลละหนึ่งคนเป็นผู้สนับสนุนพันธ์พืช ปูย ยาปราบศัตรูพืชและเทคโนโลยีการผลิตอื่นๆ ให้ทั้งหมด ในขณะที่ชาวบ้านจะนำผลผลิตไปขายที่อื่นมิได้ ในระยะแรกนี้บริษัทจะรับซื้อในราคากิโลกรัมละ 20 - 80 สตางค์ขึ้นอยู่กับคุณภาพของใบยาที่ผลิตได้

แต่ชาวบ้านก็ไม่สามารถปลูกได้มากนักคือเพียงครัวเรือนละประมาณ 1 งาน เพราะนอกจากบริษัทจะจำกัดโควต้ากล้าพันธุ์ให้ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนแล้ว ชาวบ้านยังคงใช้เวลาในฤดูฝนเพื่อการปลูกข้าว ไม่กล้าเสี่ยงปลูกพืชเพื่อขาย อันเป็นผลมาจากรากฐานทางความคิดที่สั่งสมจนเป็นวัฒนธรรม ในขณะที่ฤดูแล้ง ก็ไม่สามารถปลูกยาสูบได้ดีเนื่องจากเป็นพืชที่ต้องการน้ำพอสมควร ต้องให้น้ำ 3 ครั้งในหนึ่งเดือน ประกอบกับระบบชลประทานก็ยังคงไม่ได้รับการพัฒนาชาวบ้านจึงสามารถปลูกได้ในที่ลุ่มบางพื้นที่เท่านั้นรวมทั้งไม่ได้ผลผลิตใบยาที่มีคุณภาพมากนัก ส่วนพืชไร่นชนิดอื่นก็มีเพียงถั่วลิสง ที่เริ่มมีพ่อค้าเข้ามารับซื้อถั่วลิสงที่เหลือจากการบริโภคของชุมชนออกไปขายประปราย⁴

ในเวลานั้นชาวบ้านนิยมปลูกพืชพื้นเมืองบางอย่างที่ไม่ต้องการการดูแล และไม่ต้องการน้ำมาก เช่นมีการปลูกหมากมากขึ้น เนื่องจากความต้องการของตลาด กล่าวคือชาวบ้านเริ่มมีการนำหมากไปขายให้กับพ่อค้าคนจีน 2 คนที่อำเภอคอยสะเก็ด ที่ชาวบ้านเรียกว่า “เจ๊กก๊อก” และ “เจ๊ก

¹ปลายอ้อ ชนะนนท์, นายทุนพ่อค้ากับการก่อและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464 – พ.ศ. 2523, โครงการหนังสือเล่มสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด, 2525), น.69.

² สัมภาษณ์ แม่ต๋อนคำ วรรณพิน, วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

³ สัมภาษณ์ นายปรีบ ใบแสง อายุ 55 ปี ราษฎรลงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

⁴ สัมภาษณ์กำนันบุญทอง ใบสุจันทร์, วันเดียวกัน.

กั๊ง” ในราคาคาโลกกรัมละ 1 บาท โดยชาวบ้านจะนำลูกหมากดิบไปขาย และพ่อค้าชาวจีนเหล่านี้จะนำไปแปรรูปเป็นหมากผ่านตากแห้งส่งขายในเมือง¹

ในช่วงกลางของทศวรรษดังกล่าวชุมชนต้องประสบกับภัยสงครามเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น โดยรัฐได้ออกพระราชบัญญัติเกณฑ์พลเมืองอุคนุหนุราชการทหาร โดยชาวบ้านในชุมชนบ้านลวงเหนือที่เป็นชายถูกระดมแรงงานครัวเรือนละ 1 คน เพื่อไปสร้างทางเดินรถ และสร้างสนามบินแถบเมืองปาย และแม่ฮ่องสอน² สนับสนุนการบุกขึ้นเหนือของกองทัพไทยและกองทัพญี่ปุ่น โดยการระดมแรงงานในครั้งนี้เพื่อน้อยสามมีหน้าที่ในการประชุมชี้แจงให้ชาวบ้านรับรู้ตามหมายเกณฑ์ที่ต้องแจ้งว่าต้องมีผู้ใดไปบ้าง³

การระดมแรงงานครั้งนี้ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนมาก ชาวบ้านบางคนอพยพหนีไปอยู่เมืองหางซึ่งอยู่ในเขตรัฐฉานของพม่า แม้แต่ครัวเรือนของหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ ก็ต้องส่งบุตรชายคนโต นำขบวนวัวต่างบรรทุกเสบียงไปให้กองทัพของรัฐบาลไทยที่กำลังบุกขึ้นเหนือร่วมกับกองทหารญี่ปุ่น ปรากฏว่าในการเดินทางไปตั้งเสบียงครั้งที่สาม ช่วงต้นปี พ.ศ. 2486 บุตรชายของหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ ได้คิดไข้ป่าและกลับมาเสียชีวิตที่ชุมชน พร้อมกับหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ที่เสียชีวิตก่อนหน้านี้เพียง 1-2 เดือนด้วยโรคปอดบวม

แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาดนนวนควบคู่ไปกับการเติบโตของการผลิตพืชไร่เชิงพาณิชย์ ประกอบกับแรงกดดันจากรัฐที่บังคับให้ชาวบ้านจ่ายภาษีเป็นเงินบาทของรัฐบาลไทย ก็ส่งผลให้เศรษฐกิจเงินตราเริ่มเติบโตท่ามกลางภาวะสงคราม สตูลเงินเดิมที่เคยใช้คือเงินแถบที่ชาวบ้านได้จากการไปค้าขายกับหัวเมืองไทยใหญ่ซึ่งเป็นเงินที่ใช้กันแพร่หลายในล้านนายุคก่อนหน้านั้น (จากการค้าขายกับเมืองทางทิศเหนือของล้านนา) ก็หมดบทบาทไป ชาวบ้านหลายคนปรับตัวได้ดีกับสภาพการณ์ดังกล่าวแม้ว่าจะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นก็ตาม ดังพบว่าเริ่มมีการเปิดร้านขายของชำขึ้นในชุมชนเป็นแห่งแรกตั้งแต่ปีพ.ศ.2486 ร้านค้าดังกล่าวนอกจากจะมีการนำสินค้าจากเมืองเช่น สบู่ ไม้ขีด น้ำมันตะเกียง เทียนไข กระดาษ เตาดินเผา สินค้าที่น่าสนใจอย่างมากก็คืออาหารกระป๋อง เช่น “ป้ากั๊ง” หรือปลากระป๋อง ซึ่งถือเป็นสินค้าที่จำเป็นของทหารและคนในเมืองช่วงสงครามโลก ที่มีราคาแพงจากภัยสงครามก็เป็นสินค้าที่ขายได้ดีในชุมชนแห่งนี้⁴

¹สัมภาษณ์ นายบุญทอง เขาวัวใจ อายุ 79 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะแก็ค จ. เชียงใหม่ วันที่ 8 มีนาคม 2542.

²สัมภาษณ์ กำนัน บุญทอง ไบสุพันธ์ อายุ 72 ปี อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ ต.ลวงเหนือ อ. คอยสะแก็ค จ. เชียงใหม่ วันที่ 3 มกราคม 2540.

³สัมภาษณ์ กำนัน ทองดี บุตรโคตร , วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

⁴สัมภาษณ์ พ่อหนานสุชาญ รัตนประทุมชัย อายุ 71ปี อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีเมือง บ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะแก็ค จ.เชียงใหม่ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

ในปีพ.ศ.2484 รัฐจึงเริ่มมีงบประมาณ ทำการตัดเส้นทางเพิ่มเติมจากเดิม 1 กิโลเมตร ทะลุไปยังชุมชนตลาดใหม่ และบ้านผาแตกอันเป็นที่ตั้งฝ่ายหลักของชุมชน การตัดถนนเพิ่มเติมดังกล่าวเกิดขึ้นเพื่อเป็นการรองรับการเข้ามาของการเข้ามาจัดการและพัฒนาระบบชลประทาน และมีการจัดตั้งสำนักงานชลประทาน ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาระบบชลประทานหลังปีพ.ศ.2490

ในความเป็นจริงแล้วรัฐส่วนกลางเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาระบบชลประทานของเชียงใหม่ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2470 เพื่อรองรับการค้าข้าวที่เฟื่องฟูหลังการสร้างทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ในปีพ.ศ. 2464 เพื่อส่งเสริมให้ชาวนาในเขตจังหวัดเชียงใหม่มีผลผลิตทางการเกษตรที่มากขึ้น ได้มีการสำรวจเพื่อพัฒนาระบบชลประทานบนพื้นฐานของระบบชลประทานดั้งเดิมของท้องถิ่น คือระบบเหมืองฝาย โดยในระยะแรกได้เน้นการพัฒนาฝายไม้ดั้งเดิมที่มักมีปัญหาชำรุด และต้องซ่อมแซมในทุกๆ ปี ให้เป็นฝายคอนกรีต ที่ทนทานต่อกระแส น้ำหลากในช่วงฤดูฝน

ฝายแห่งแรกที่ได้รับการก่อสร้างคือฝายแม่แฝกที่เริ่มก่อสร้างตัวฝายพร้อมปรับปรุงการส่งน้ำช่วงต้นน้ำในปี พ.ศ. 2472 แล้วเสร็จส่งน้ำได้ เต็มที่ในปี พ.ศ. 2480 ใช้งบประมาณการก่อสร้างทั้งสิ้น 1.2 ล้านบาท¹ ต่อมาได้สร้างฝายแม่ปิงเก่าสวมทับฝายเดิมในปี พ.ศ. 2481 แล้วเสร็จส่งน้ำได้ เต็มที่ในปี พ.ศ. 2483 ใช้งบประมาณการก่อสร้างทั้งสิ้น 455,409 บาท แต่อย่างไรก็ดีในส่วนของระบบเหมืองฝายผาแตกที่ชุมชนบ้านตวงเหนือ ใช้น้ำ ยังคงไม่มีการพัฒนาใดๆ

ในส่วนของฝายผาแตก หรือระบบชลประทานราษฎรแม่กวง ในปี 2478 เจ้าราชภาคนิย ผู้เคยดำรงตำแหน่งเป็นนายอำเภอคนแรกของอำเภอดอยสะเก็ด ช่วงปี พ.ศ. 2446 – พ.ศ. 2447 ได้เข้ามาพัฒนาฝายผาแตกให้มีความมั่นคงแข็งแรงขึ้น² (ยังคงเป็นไม้เช่นเดิม) พร้อมทั้งได้มีการจับจองที่ดินบริเวณรอบ ๆ ตัวฝาย อันหมายถึงการถือครองฝายเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ชาวบ้านเรียกท่านว่า “เจ้าราชภาคนิยขายน้ำกิน” เนื่องจากมีการจัดเก็บค่าน้ำเป็นข้าว ชาวบ้านที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันจำอัตราค่าน้ำไม่ได้แต่ก็ไม่สร้างความเดือดร้อนมากนักเนื่องจากเก็บเป็นผลผลิต มิใช่จัดเก็บเป็นเงินอย่างภาษีของรัฐไทย³ แต่ฝายดังกล่าวยังคงชำรุดในฤดูน้ำหลากเช่นเดิม และสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านเสมอ⁴

จนกระทั่งปีพ.ศ. 2489 กรมชลประทานจึงได้ออกสำรวจพื้นที่ เจ้าราชภาคนิยจึงเสนอขายฝายผาแตกให้แก่กรมชลประทาน แต่กรมชลประทานไม่รับซื้อเสนอเนื่องจากเห็นว่าพื้นที่บริเวณดอยลงที่ตั้งของฝายผาแตกเดิมแคบเกินไป จึงทำการสำรวจพื้นที่แห่งใหม่ และสร้างฝายคอนกรีตแห่งใหม่ถัดจากบริเวณฝายเดิมประมาณ 2 กิโลเมตร เริ่มดำเนินการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2490 โดยได้

¹วันเพ็ญ สุรฤกษ์ , เรื่องเดียวกัน, น. 204.

²รัตนพร เศรษฐกุล ชูสิทธิ์ วิมุกตานนท์ และ ราชู ฤนาท , เรื่องเดียวกัน , น. 30.

³ สัมภาษณ์กำนันทองดี บุตาโคตร, วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

⁴วันเพ็ญ สุรฤกษ์ , เรื่องเดียวกัน, น. 186.

จ้างแรงงานในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2497 ตั้งชื่ออย่างเป็นทางการว่า ชลประทานแม่กวง อันเป็นการตั้งชื่อตามชื่อของลำน้ำสายหลักของระบบชลประทานแห่งนี้คือลำน้ำแม่กวง อย่างไรก็ตามชื่อชาวบ้านยังคงนิยมเรียก “ฝายผาแตกเช่นเดิม”¹

หลังการก่อสร้างเสร็จสิ้นรัฐส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาควบคุมการปล่อยน้ำโดยมีนโยบายการปล่อยน้ำให้กับพื้นที่เกษตรกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ปลายน้ำ ซึ่งหมายถึงการดึงทรัพยากรที่ชุมชนพึ่งพาไปให้แก่ชุมชนอื่นๆ ในระดับที่กว้างขวางขึ้น โดยรัฐต้องการผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ให้เพิ่มมากขึ้น จากนโยบายดังกล่าวประกอบกับความไม่เข้าใจในระบบปันน้ำดั้งเดิมของชาวบ้าน จึงเกิดน้ำไม่พอใช้ แรกเริ่มก็ไปปรึกษาแก่ฝายให้ช่วย ให้บอกกล่าวแก่เจ้าหน้าที่รัฐ แต่ก็มีได้รับความสนใจ จนมีผู้เดือดร้อนมากขึ้นเรื่อยๆ จึงต้องประชุมร่วมกันระหว่าง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แก่ฝาย และชาวบ้านที่เดือดร้อน โดยเหล่าผู้นำอันได้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและแก่ฝายจะร่วมกันไปขอให้รัฐปันน้ำให้แก่พื้นที่การเกษตรที่เดือดร้อน จึงได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ² และเป็นเพียงกลไกที่ชาวบ้านจะสามารถเรียกร้องได้ ซึ่งพบว่ากลไกดังกล่าวนี้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน จนกระทั่งถึงจุดวิกฤต เกิดปัญหาใหญ่ในช่วงประมาณปีพ.ศ.2511 ดังจะกล่าวต่อไป .

แต่อย่างไรก็ดีในการพัฒนาระบบชลประทานดังกล่าวก็ส่งผลดีในบางประการ เพราะในระยะยาวแล้ว ได้มีการพัฒนาท่าเหมืองให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเช่นการเพิ่มโครงข่ายลำเหมืองให้กระจายน้ำให้มากขึ้นด้วยการขุดลำเหมืองเพิ่ม และในระบบเหมืองฝายแบบเดิม นอกจากที่ชาวบ้านจะต้องระดมแรงงานซ่อมแซมเหมืองฝายทุกปีดังที่กล่าวมาแล้ว ฝายไม้แบบดั้งเดิมยังมีระดับตายตัวแน่นอน ไม่สามารถปรับให้เข้ากับระดับน้ำที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างรวดเร็วดังเช่นระบบชลประทานแบบใหม่ที่มีประตูน้ำปรับระดับได้ง่ายเพียงเปิด - ปิดประตูน้ำ นอกจากนี้ในระบบฝายย่อย หากฝายที่อยู่ด้านต้นน้ำกั้นน้ำสูงทางใต้ก็จะขาดแคลนน้ำและก่อให้เกิดกรณีความขัดแย้ง ซึ่งโดยมากชาวบ้านผู้เดือดร้อนจะส่งตัวแทนที่มักเป็นแก่เหมืองแก่ฝายระดับชุมชนมาเจรจา³

ประกอบกับการเข้ามาพัฒนาระบบชลประทานต่างๆ ยังถือเป็นการสร้างงานให้กับชุมชน ทั้งการจ้างงานชั่วคราวเมื่อมีการก่อสร้างตัวฝายหลัก หรือฝายลูก และการจ้างงานประจำ โดยชาวบ้านหลายคนได้เข้ารับราชการทำงานในชลประทานระดับล่าง เช่น ในตำแหน่งเสมียน และยาม⁴

¹วันเพ็ญ สุรฤกษ์ , เรื่องเดียวกัน , น. 205.

²สัมภาษณ์ พ่อหลวง ไบคอกแก้ว อายุ 76 ปี อดีตแก่ฝายและผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ตำบลลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2542 .

³สัมภาษณ์ พ่อศรีนวล บุญทะจักร อายุ 65 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 30 พฤษภาคม 2539.

⁴สัมภาษณ์ พ่อหนานสุชาญ รัตนประทุมชัย อายุ 68 ปี อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมือง บ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 15 พฤษภาคม 2539.

นอกจากนี้ถึงแม้ว่ารัฐจะเข้ามาพัฒนาระบบชลประทาน และก่อตั้งสำนักงานชลประทานของรัฐและส่งเจ้าหน้าที่เข้าควบคุมแล้วก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วเป็นการเข้ามาสวมทับบนรากฐานขององค์กรเหมืองฝายเดิม ชุมชนทุกชุมชนยังคงมีองค์กรเหมืองฝายของตนเช่นเดิมที่คอยดูแลการปันน้ำในระดับฝายลูกหรือฝายรอง เข้าพื้นที่การเกษตรและยังต้องดูแลรักษาระบบเหมืองฝายในเขตของตนเช่นการทำความสะอาดลำเหมือง

พร้อมกับการเข้ามาพัฒนาระบบชลประทานดังกล่าวของรัฐ รัฐได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของชาวบ้านใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบชลประทาน โดยเริ่มส่งเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ มายังชุมชนเพื่อแนะนำพัฒนาการเกษตร จากการผลิตแบบพออยู่พอกินสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ การดำเนินการดังกล่าวก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในภาคการเกษตรของชุมชนบ้านหลวงเหนืออย่างมากเนื่องจากผู้ดำรงตำแหน่งเกษตรอำเภอคอยสะกิดในช่วงเวลานี้ ขอบพอกับชาวบ้านตำบลหลวงเหนือและแต่งงานตั้งถิ่นฐานในชุมชนบ้านหลวงเหนือ

กล่าวคือในปี พ.ศ.2490 นางสุคำ หลุยชาวบ้านคนหนึ่งของชุมชนได้สมรสกับเกษตรอำเภอ คอยสะกิด คือนายพุทธ ยานะ¹ ที่ชาวบ้านนิยมเรียกภายหลังว่าว่า “เกษตรบู๊ต” ซึ่งเป็นคนตำบลแม่ใจอำเภอสันทราย แต่เดิมนายพุทธ ยานะ เข้ามาทำหน้าที่เป็นปลัดตำบลหลวงเหนือ² ภายหลังได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเกษตรอำเภอคอยสะกิด

หลังจากการสมรสเกษตรบู๊ตได้ร่วมมือกับพี่น้องสาม นำพันธุ์พืชใหม่ๆและเทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่เข้าสู่ชุมชนโดยการขอพี่น้องสามเรียกลูกบ้านมาประชุมเพื่อรับฟัง รวมทั้งออกไปตามพื้นที่นาเพื่อเผยแพร่ความรู้โดยตรงกับชาวบ้าน ในขณะที่ชาวบ้านเองเมื่อมีปัญหาการเพาะปลูกเช่นพืชเป็นโรคก็จะไปปรึกษาเกษตรบู๊ต³ มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกถั่วเหลืองพันธุ์ใหม่ปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ ภายใต้วิธีการปลูกแบบใหม่ อันได้แก่การใช้ยาปราบศัตรูพืช ร่วมกับการผลิตปุ๋ยหมักไว้ใช้เอง ในขณะที่การใช้ปุ๋ยเคมียังไม่มีการส่งเสริมนอกจากการใช้ปุ๋ยเคมีในการปลูกใบยาสูบที่มีเอกชนเป็นผู้ส่งเสริม⁴ แต่ก็มีราคาแพงมากคือกระสอบละประมาณ 30 บาท⁵

¹บุตรหลาน นางสุคำ ยานะ , หนังสืองานฌาปนกิจศพ นางสุคำ ยานะ (เชียงใหม่ : ธาราทองการพิมพ์, 2538) , น. 2.

²สัมภาษณ์ กำนัน ทองดี บุตรโคตร อายุ 81 ปี อดีตกำนันตำบลหลวงเหนือ อ.คอยสะกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 9 ธันวาคม 2542.

³สัมภาษณ์ นายศรีนวล บุญทะจักร์ อายุ 69 ปี ราษฎรหลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะกิด จ.เชียงใหม่วันที่ 11 มีนาคม 2542.

⁴สัมภาษณ์ นายปรีบ ใบแสง อายุ 55 ปี ราษฎรหลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

⁵สัมภาษณ์ พ่อหนานบุญสม บัวแตก อายุ 77 ปี ราษฎรหลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะกิด จ.เชียงใหม่วันที่ 3 พฤศจิกายน 2542.

การเผยแพร่ความรู้ของเกษตรกรปู้ด เป็นการเผยแพร่ความรู้ตามนโยบายของประเทศไทยที่เน้นการก่อให้เกิดผลผลิตสูงสุดแต่ไม่ได้เน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชนเป็นหลัก ชาวบ้านต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีจากภายนอกมากขึ้น

มีการสาธิตการปลูกข้าวในรูปแบบใหม่ด้วยการนำเชือกมาจูงในนาข้าว ทำการวัชระยะห่างระหว่างต้นข้าว เพื่อให้ได้ผลผลิตสูงสุด ตลอดจนช่วยเหลือในการแนะนำเรื่องการชลประทานอันนอกเหนือไปจากการพัฒนาชลประทานของรัฐในฝ่ายหลักช่วงต้นน้ำ โดยแนะนำให้ชาวบ้านสร้างฝายลูกขึ้นอีกหลายแห่งและขุดลำเหมืองบางช่วงที่มีอยู่ให้ลึกขึ้นเพื่อการนำน้ำเข้าสู่พื้นที่ที่มีระดับสูงและแนะนำตลาดรับซื้อให้กับชุมชน ประกอบกับรัฐปรับปรุงถนนสายเชียงใหม่คอยสะเก็คให้เป็นถนนลาดยางในปีพ.ศ. 2490 การขนส่งพืชไปตลาดจึงเป็นสิ่งที่กระทำง่ายขึ้น และชาวบ้านได้ราคาขายที่ดี กล่าวคือในสมัยนั้นชุมชนสามารถขายผลผลิตถั่วเหลืองได้ในราคาระดับโลกริมละ 2.50 – 3.00 บาท¹

การเข้ามามีบทบาทต่อภาคเกษตรกรรมของเกษตรกรปู้ด นอกจากจะมาจากการเข้าติดต่อกับพันธมิตรกับผู้นำชุมชนคือพ่อน้อยสามแล้ว การเป็นคนตำบลแม่ใจ อำเภอสันทราย หรือเป็นคนเมือง ก็เป็นอีกเหตุหนึ่งส่งผลให้สื่อสารกับชาวบ้านได้ไม่ยากนัก ซึ่งผลที่เกิดขึ้นกับวิถีการผลิตที่ชัดเจนก็คือ การเพิ่มขึ้นของการปลูกพืชไร่อันได้แก่ถั่วเหลือง และถั่วลิสงพันธุ์ใหม่ คือพันธุ์ ส.จ.1 ในฤดูแล้ง จากเดิมที่เน้นเพียงการปลูกยาสูบ ซึ่งการปลูกนี้เป็นไปอย่างเข้มข้นเพราะแม้แต่ชาวนาที่มีฐานะในระดับล่าง เช่นครัวเรือนของนายปีรบ ไบแสง ที่มีที่นาเพียง 8 ไร่ ในฤดูทำนาคั่วเรือนนี้สามารถพึ่งพาแรงงานในหมู่เครือญาติผ่านการเอามือที่มีคนมาช่วยกว่า 50 คน แต่หลังหน้านา ต้องเช่าเพิ่มอีก 4 ไร่เพื่อปลูกยาสูบ ถั่วเหลือง และถั่วลิสง ที่ต้องใช้แรงงานมากจนต้องจ้างแรงงานต่างถิ่นจากเชียงรายมาขึ้นแปลงปลูกถั่วลิสง²

อย่างไรก็ดีการรับคำแนะนำจากรัฐดังกล่าวก็เชื่อว่าพ่อน้อยสามและชาวบ้านลวงเหนือจะรับมาใช้ทั้งหมด ในบางครั้งพ่อน้อยสามก็เตือนลูกบ้าน โดยยังคงยึดหลักภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น เช่นสอนว่าหากข้าวเป็นโรคควรรำน้ำเข้านามากกว่าจะระบายน้ำออกจากที่นา หรือบางครั้งก็เตือนด้วยสุภาษิตที่ว่า “ น้ำใหม่มาป่าน้ำเก่าหนี ” อันหมายถึงให้ระวังในการลงทุน (เช่นการผลิตในรูปแบบใหม่) ว่าอาจเป็นเหตุให้ต้องสูญเสียทรัพย์สินเดิมที่มี ดังนั้นจึงควรกระทำอย่างรอบคอบ และไม่ควรรำอะไรที่เกินตัว³

¹สัมภาษณ์ พ่อบุญ ทองขาวใจ อายุ 69 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ค จ. เชียงใหม่ วันที่ 16 กันยายน 2539.

²สัมภาษณ์ นายปีรบ ไบแสง, วันเดียวกัน.

³สัมภาษณ์ นิยม บุญเพิ่มพูน, วันเดียวกัน.

นอกจากนี้ชาวบ้านยังคงนิยมใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองเช่นเดิมและไม่นิยมปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ของอำเภอเนื่องจากเห็นว่าข้าวพันธุ์ใหม่ไม่ทนทานต่อสภาพภูมิอากาศและโรคพืช ต่างจากข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องบำรุงรักษามากนัก และชาวบ้านยังคงไม่นิยมการปลูกข้าวเพื่อขาย การไม่ก้าวสู่ระบบการผลิตข้าวเชิงพาณิชย์อย่างเต็มตัวนี้ถือเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะยังผลให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้บนฐานการผลิตดั้งเดิมแล้ว นโยบายรัฐไทยเกี่ยวกับการค้าข้าวของชาวนาในช่วงหลัง 2489 ก็เป็นนโยบายที่เน้นการกตราคาข้าวด้วยมาตรการต่างๆ เช่นการเก็บพรีเมียมข้าว ซึ่งเป็นนโยบายแรกที่รัฐนำมาใช้กตราคาข้าวในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2489 – 2498¹ เพื่อคนในเมืองจะได้มีข้าวบริโภคราคาถูก ค่าครองชีพต่ำและกิจการต่างๆ ได้แรงงานราคาถูก จากค่าครองชีพที่ต่ำ อันนำไปสู่การเติบโตของเศรษฐกิจทุนนิยมที่นายทุนได้ผลประโยชน์อย่างเต็มที่

อย่างไรก็ดีหากพิจารณาในส่วนของการเปลี่ยนแปลงในการปลูกพืชไร่ของชาวบ้านที่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตเป็นเชิงพาณิชย์เข้มข้นขึ้น พบว่ามาจากเหตุผลหลัก 2 ประการด้วยกันคือ การที่ชาวบ้านต้องมีรายจ่ายที่เป็นตัวเงินสูงขึ้นในช่วงหลังพ.ศ.2490 เพราะนอกจากจะต้องจ่ายค่าภาษีให้แก่รัฐ ยังมีค่าเล่าเรียนบุตรหลาน ซึ่งชาวบ้านเริ่มนิยมให้บุตรหลานมีการศึกษาสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับแม้จะต้องเดินทางไปศึกษาต่างตำบลก็ตาม และการบริโภคสินค้าจากเมืองทั้งที่ซื้อหาได้จากร้านค้าภายในชุมชนที่กล่าวไปแล้วและสินค้าที่ต้องไปซื้อหาจากร้านค้าในอำเภอและในเมืองโดยตรงอันได้แก่ จักรยาน² วิทยุทรานซิสเตอร์ เครื่องใช้ในครัวบางอย่างเช่น มีด กระตะจาน ซ้อน ที่ทำด้วยโลหะ³ และ รองเท้า เสื้อผ้าสำเร็จรูป ที่เข้ามาแทนที่ผ้าทอที่สิ้นเปลืองเวลาในการทำ ไม่เหมาะสมกับสภาพการผลิตหลัง พ.ศ. 2490 ที่ชาวบ้านต้องทำงานหนักตลอดทั้งปี⁴

ยิ่งกว่านั้นจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นท่ามกลางที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัด ก็ส่งผลให้มีครัวเรือนที่ขาดแคลนที่ทำกินมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่การหาที่ดินว่างเปล่าเพื่ออพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่กระทำได้ยากขึ้น และผู้ที่อพยพจะต้องออกเดินทางไกลจากชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ สภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ชาวบ้านที่มีที่นาน้อยในสมัยนั้นอยู่อย่างลำบากมาก และเป็นสภาพการณ์เดียวกับชุมชนอีกมากมายในแถบนี้ ดังพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีโจร และขโมยเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก

¹รังสรรค์ ธนพรพันธ์. กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย : บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง พ.ศ.2475-2535. กรุงเทพฯ: นานอักษรการพิมพ์, พ.ศ.2539.

น. 148.

²ซึ่งจำเป็นต่อเด็กๆ ที่ศึกษาต่อในชั้นที่สูงกว่าประถม 4 เพราะโรงเรียนอยู่ไกลหลายกิโลเมตร มีให้เลือกทั้งจักรยานทำในประเทศญี่ปุ่นที่มีราคาเพียงหลักสิบบาท ไปจนถึงจักรยานอังกฤษยี่ห้อ ลาด์ และ ซันบีม ที่มีราคาหลักร้อย ก็มีชาวบ้านซื้อใช้ตามฐานะ.

³ในขณะที่ของบางอย่างยังทำให้เองเช่นทัพพีที่ทำจากกระดามะพร้าวและไม้ไผ่.

⁴สัมภาษณ์ นายปรีบ ใบบาง อายุ 55 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอกขี้เหล็ก จ. เชียงใหม่ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

เช่นในปีพ.ศ. 2486 บ้านของกำนันทิพย์ซึ่งในช่วงเวลานั้นชราภาพลงมากแล้วก็ถูกปล้น โดยกลุ่มโจรกว่า 15 คนที่ปลอมตัวเป็นตำรวจทั้งใส่เครื่องแบบและใส่หมวกปลอม ทำที่ว่าจับคนร้ายมาจนมีค้ำขอค้ำแรม กำนันก็ให้ค้ำแรมเพราะ โดยปรกติในอดีตเมื่อท่านเป็นกำนันก็มีหน้าที่จัดหาที่พักให้เจ้าหน้าที่ทางการ อันเป็นหน้าที่หนึ่งของกำนันอยู่แล้วและก็มีที่พักที่บ้านตนเอง เนื่องจากมีขนาดใหญ่โต แต่พอถึงเวลากลางคืนกลุ่มคนเหล่านั้นก็ใช้ปืนจี้บังคับ และโจรได้ทองคำและเงินแถบ ไปมากมาย คิดมูลค่าเป็นเงินไทยประมาณ 60,000 บาท ชาวบ้านเชื่อว่ากลุ่มโจรเหล่านี้ อาจเป็นญาติของเมียน้อยกำนันที่ไม่พอใจการที่กำนันไม่เลี้ยงดู แต่หากพิจารณาในเงื่อนไขของชาวบ้านธรรมดาแล้วก็คงเป็นการยากที่จะจัดกลุ่มโจรคิดอาชญากรรมขนาดใหญ่อย่างนี้ได้

การตีฆางกลางที่ใช้แรงวัวหายกลายเป็นสัญญาณที่ชาวบ้านได้ยินเป็นประจำในยุคนี้นี้ เนื่องจากวัว – ควายในชุมชนหายบ่อยครั้งมาก เพราะเป็นของมีค่าที่ลักขโมยได้โดยง่าย การขโมยดังกล่าวนี้หากผู้ขโมยเป็นคนในชุมชน ใกล้เคียง จะนำวัว – ควายไปฆ่าเพื่อนำเนื้อไปบริโภค และไปเร่ขาย เนื่องจากเจ้าของสามารถจำวัว – ควายเหล่านั้นได้ แต่หากผู้ขโมยเป็นคนต่างถิ่นจะนำวัว – ควายที่ได้ไปขายยังภาคอื่นหรือภาคใดก็ตามควายในต่างอำเภอหรือขายให้กับพ่อค้าวัว – ควายอีกทอดหนึ่ง แต่อย่างไรก็ดีการขโมยวัวควายกันเองภายในชุมชนไม่เคยเกิดขึ้น¹ซึ่งน่าจะเป็นผลจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างชาวบ้าน

ในภาวะดังกล่าวชาวบ้านจึงจำเป็นต้องหาทางออกด้วยการพึ่งพาเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ และพัฒนาการใช้ทรัพยากรที่ดินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยการเพาะปลูกตลอดทั้งปี โดยชาวบ้านยังคงใช้ฤดูฝนซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดของการเพาะปลูก ไปในการปลูกข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองที่เป็นพืชหลักเช่นเดิม และอาศัยช่วงฤดูแล้งปลูกพืชไร่ที่ต้องการน้ำน้อยกว่า ซึ่งได้ผลอย่างมากเนื่องจากการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต และได้รับน้ำมากขึ้นจากระบบชลประทาน และยังผลให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียที่ได้รับการส่งเสริมจากนายทุนในช่วงหลังปี 2484 ที่แต่เดิมได้ผลไม่ดีมากนักเนื่องจากขาดน้ำ ก็สามารถปลูกได้มากขึ้นเป็น 2 ไร่ต่อครัวเรือนซึ่งเป็นปริมาณที่สูงกว่าเดิมถึง 8 เท่าตัว² และเป็นผลให้เงินตรา

¹ สัมภาษณ์ แม่Nilคำ บุญเรืองชา อายุ 68 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ. คอยสะเกิด จ. เชียงใหม่ วันที่ 18 กันยายน 2540.

² สัมภาษณ์ ปรีบ ไบแสง วันที่ 10 พฤศจิกายน 2542.

³ สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาวรรณ อายุ 72 ปี เจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมือง 4 ต. ลวงเหนือ อ. คอยสะเกิด จ. เชียงใหม่ วันที่ 3 พฤศจิกายน 2542.

⁴ สัมภาษณ์ ปรีบ ไบแสง อายุ 55 ปี ราษฎรหมู่ 5 ต. ลวงเหนือ อ. คอยสะเกิด จ. เชียงใหม่ วันที่ 10 ตุลาคม 2542.

⁵ สัมภาษณ์ กำนันบุญทอง ไบสุจันทร์, วันเดียวกัน.

ไหลเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็วในขณะที่ยังคงรักษารูปแบบการปลูกข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองไว้บริเวณ
ผ่านการเอามือ ระบบการระดมแรงงานดั้งเดิมของชุมชนที่ยังเข้มแข็งในยุคนี้

การเติบโตของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ดังกล่าวแสดงออกให้เห็นด้วยการสร้างพระอุโบสถหลัง
ใหม่ในปี พ.ศ. 2495 โดยชาวบ้านช่วยกันรวบรวมเงินทองบริจาคสร้าง และอาศัยการระดมแรงงาน
ผ่านหมวดวัดเป็นหลัก ในขณะที่พระวิหารยังไม่สามารถสร้างใหม่ได้เนื่องจากเป็นอาคารขนาดใหญ่
ใหญ่ตามลักษณะของพระวิหารในภาคเหนือซึ่งจะมีขนาดใหญ่กว่าพระอุโบสถ อันทำให้ต้องใช้เงิน
และแรงงานที่มากกว่าหลายเท่าตัว นอกจากนี้ยังได้มีการย้ายโรงเรียนออกจากบริเวณวัดมาสร้าง
อาคารเรียนหลังใหม่ในบริเวณวัดร้างด้านทิศใต้ของวัดปัจจุบันและได้ขยายระดับการเรียนการสอน
จากประถมปีที่ 3 ไปเป็นประถมปีที่ 4¹

การเติบโตของการปลูกพืชไร่ดังกล่าวยังมีผลให้เริ่มมีชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพพ่อค้า
คนกลาง อันได้แก่ ข่านวล บัวคำ ชาวบ้านผู้สามารถพัฒนาตนผ่านการศึกษาในรูปแบบใหม่จนได้
รับราชการตำรวจ และนางบัวคำ บัวคำ ภรรยาที่หันมารับซื้อผลผลิตพืชไร่จากชาวบ้านไปขายใน
เมืองนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2495 ในขณะที่พ่อค้าคนกลางจากนอกชุมชนก็มีเข้ามามากขึ้นจากระบบ
คมนาคมที่ดีขึ้น แต่การแข่งขันก็ยังมีไม่มากนัก และการผูกขาดก็ไม่เกิดขึ้น แต่จะเป็นลักษณะใครมา
ก่อนได้เปรียบมากกว่า โดยชาวบ้านมีสุภาษิตว่า “ ตกก่อนเป็นขุน ตกหลังเป็นไพร่ ” และยังพบว่าใน
ส่วนของการรับซื้อผลผลิตข้าวพ่อค้าบางคนก็เอาเกลือเข้ามาแลกข้าว²

นอกจากนี้ ในส่วนของการซื้อ - ขายผลผลิตข้าวพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกชุมชนเหล่านี้
บางคนยังรับซื้อผลผลิตล่วงหน้าในรูปแบบที่เรียกกันว่า การตกเขียว มีชาวบ้านบางครัวเรือนที่เคย
ขายข้าวในลักษณะดังกล่าวเมื่อต้องการใช้เงินด่วนเช่นเงินเพื่อการรักษาพยาบาล แต่ก็ขายเท่าที่จำ
เป็นเช่นคาดว่าจะเป็นผลผลิตข้าว 300 ถัง ก็อาจขายเพียง 100 ถัง การตกเขียวเช่นนี้มีน้อยรายและส่วน
มากถ้าเป็นนาเช่ามักจะขายให้เจ้าของนา ถ้าเป็นนาของตัวเองมักจะขายให้ญาติพี่น้องที่มีฐานะ บน
พื้นฐานของความเอื้ออาทรเพราะหากผลผลิตไม่ดีผู้ซื้ออาจยังไม่เอาผลผลิตในปีดังกล่าว³

ในปีพ.ศ.2493 กลุ่มนายทุนคอยสะเก็ด อันประกอบไปด้วยกลุ่มสกุลสายน้ำคาล เจริญ
ทรัพย์ และไชยมงคล ได้ร่วมทุนสร้างโรงสีบริเวณปากทางเข้าชุมชนบ้านหลวงเหนือ ผลที่เกิดกับชุม
ชนก็คือการนำข้าวไปขายในเมืองของชาวบ้านที่กระทำสืบมาตั้งแต่สมัยก้านันทิพย์ได้ยุติลง ชาว
บ้านสามารถขายข้าวได้สะดวกขึ้นด้วยการขายข้าวให้กับโรงสีที่ตั้งขึ้นใหม่ ราคาซื้อข้าวโดยเฉลี่ย
อยู่ที่ประมาณ 5 บาทต่อถังอันเป็นราคาที่ใกล้เคียงกับโรงสีในเมือง (อย่างไรก็ตามโรงสีดังกล่าว

¹สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตรโคตร อายุ 82 ปี อดีตกำนันตำบลหลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วัน
ที่ 9 ธันวาคม 2542.

²เพ็งอ้อ.

³สัมภาษณ์ นายปรีบ ไบแสง อายุ 55 ปี ราษฎรหลวงเหนือบ้านหมู่ 5 อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 9
พฤศจิกายน 2542.

ดำเนินกิจการได้เพียง 13 ปีก็เกิดเหตุเพลิงไหม้ในปี พ.ศ.2505 จึงต้องเลิกกิจการ แต่ก็มีโรงสีแห่งใหม่ เปิดกิจการในพื้นที่ที่ไม่ห่างไกลมากนัก¹

ในปีพ.ศ. 2494 พ่อน้อยสามได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านดีเด่น แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐ กับชุมชน และผู้นำของชุมชน² ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยการดำเนินการขององค์กรต่างๆของชุมชนยังคงมีประสิทธิภาพ เช่นองค์กร เหมืองฝายยังคงเข้มแข็ง ส่วนวัดแม้ว่าในชุมชนจะมีโรงเรียนที่จัดการศึกษาแผนใหม่ แต่วัดก็ยังคง เป็นแหล่งให้ความรู้ที่ชาวบ้านเชื่อถือว่าจะเป็นหนทางพัฒนาบุคลากรของคนดังพบว่าในช่วงหลัง ปี 2490 นี้ซึ่งเป็นสมัยที่พระปลัดบุญชู ชุติทร โร เป็นเจ้าอาวาส(พ.ศ.2485 – 2494) มีวัดศรีมุงเมืองยังคงมีพระและสามเณรในวัดประมาณกว่า 40-50 รูป³

อย่างไรก็ตามเห็นได้ชัดว่าผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทเป็นผู้นำของชุมชนน้อยลง ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลจากนโยบายรัฐและบทบาทของกลุ่มทุน ซึ่งชาวบ้านตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นเพื่อผลประโยชน์และความอยู่รอดของตน โดยที่ผู้ใหญ่บ้านมิได้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการปรับตัวของชาวบ้าน แม้ว่าผู้ใหญ่บ้านจะช่วยเตือนชาวบ้านไม่ให้เปลี่ยนเข้าสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเต็มตัวซึ่งเสี่ยงต่อการขาดทุนดังกล่าวมาแล้ว แต่โดยทั่วไปแล้วผู้ใหญ่บ้านคงตอบสนองต่อนโยบายรัฐเป็นอย่างดีจึงทำให้ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านดีเด่น

ในปี พ.ศ.2495 เริ่มมีนักการเมือง เข้ามาให้การช่วยเหลือแก่ชุมชนเพื่อหาฐานเสียงในชุมชน แต่การช่วยเหลือดังกล่าวก็ยังมีไม่มากนัก และไม่เพียงพอที่จะเรียกว่าเป็นการเข้ามาให้การอุปถัมภ์แก่ชุมชน กล่าวคือเป็นเพียงการจัดหาไม้หลักมาช่วยชาวบ้านซ่อมแซมเหมืองฝาย ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับนักการเมืองก็ยังคงไม่คั่นชิดนัก และถึงแม้ว่าจะไม่มีการซื้อเสียงแต่ชาวบ้านก็ช่วยลงคะแนนให้เป็น ส.ส. ในเขตของตนเนื่องจากยังไม่มีนักการเมืองรายอื่นเข้ามาช่วยเหลือชุมชนโดยตรง⁴

หลังปีพ.ศ. 2497 พ่อน้อยสามเกษียณจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านทำให้มีเวลาว่างมากขึ้น จึงหันมาประกอบอาชีพการรับจ้างชักลากไม้เนื่องจากได้รับการชักชวนจากเพื่อนผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่เกียงคา ให้เข้ามาทำกิจการดังกล่าว โดยได้ใช้เงินสะสมที่มีอยู่ซื้อช้างจำนวนสองเชือก ชื่อว่าแม่คำมูลและ

¹สัมภาษณ์ พ่อโสภณ บัวเย็น อายุ 66 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 25 มกราคม 2541.

²สัมภาษณ์ พ่อโสภณ บัวเย็น อายุ 66 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 25 มกราคม 2541.

³สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกา วรรณ อายุ 67 ปี เจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมือง ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 23 พฤษภาคม 2539.

⁴สัมภาษณ์ ปรีบ ใบแสง อายุ 55 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 มกราคม 2542.

พลายสะคอ (ลีคอ) และจ้างควาญช้างเป็นพวกขมุจำนวน 2 คน¹ เข้ารับจ้างขน ไม้ที่ทำปางช้างป่าสัก เกียงคาให้กับองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ และรับจ้างขน ไม้ที่ชาวบ้านในแถบดังกล่าวลักลอบตัดขาย และมีพ่อค้ารับซื้อส่งขายชาวบ้านในแถบอำเภอคอยสะเก็ด²

การทำไม้เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจชนิดใหม่ที่เฟื่องฟูในแถบอำเภอคอยสะเก็ดช่วงหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 หลังรัฐบาลภายใต้จอมพลป. พิบูลสงคราม ได้ทำการขับไล่บริษัททำไม้ตะวันตก ที่กลายเป็นคู่แข่งกับ ไทยออกจากประเทศและ ได้เข้าควบคุมการจัดสรรทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบ ของการออกกฎหมายเช่น การตราพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484³

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ได้เข้ามามีบทบาทในการทำไม้ในภาคเหนือ แทนกลุ่มบริษัท ทำไม้ของตะวันตก โดยเข้ามาทำกิจการป่าไม้ในป่าแถบตำบลหลวงเหนือ แถบบ้านแม่เกียงคาและ บ้านป่าสักงามด้วย

ในการทำไม้รัฐภายใต้การดูแลขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ มีการว่าจ้างชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่ เป็นชาวบ้านแถบบ้านแม่เกียงคาและบ้านป่าสักงามที่เป็นบริเวณทำไม้ให้เข้ามาช่วยในกิจการ โดยการอาศัยผู้นำชุมชนรวบรวมชาวบ้านมาเป็นแรงงานในการตัดไม้และชักลากไม้ ทั้งนี้ นอกจาก จะต้องการแรงงานแล้วยังเป็นไปเพื่อการสร้างความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากรเพราะในช่วงเวลา ดังกล่าวยังไม่มีการแยกอำนาจการใช้ทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นออกจากชุมชนอย่างแท้จริง และเป็นลักษณะปกติของการทำไม้โดยทั่วไปในยุคนั้นที่จำเป็นต้องประนีประนอมกับอำนาจชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะการตัดไม้ขัดแย้งกับอาชีพและผลประโยชน์ของชาวบ้าน⁴

แต่ในขณะที่เดียวกันกระบวนการดังกล่าวก็เป็นช่องทางหนึ่งที่ส่งผลให้ผู้นำชุมชนในแถบดังกล่าวสามารถสะสมทุนเช่นสามารถซื้อช้างที่มีราคาในสมัยนั้นเชือกละ 10,000 บาทเพื่อชักลากไม้ และเป็นการสร้างรายได้เสริมนอกภาคเกษตรกรรมให้กับชาวบ้านซึ่งมีรายได้ค้ำเนื่องจากที่นาแถบ ป่าสักงามและบ้านแม่เกียงคาส่วนใหญ่ล้วนเป็นที่นาดอน สามารถทำการเกษตรได้เพียงปีละหนึ่ง ครั้งเท่านั้นแม้แต่พืชไร่ก็จะต้องปลูกในช่วงการทํานานปีแตกต่างจากที่นาลุ่มเช่นแถบชุมชนบ้านหลวงเหนือที่สามารถปลูกพืชไร่ในฤดูแล้ง ชาวบ้านต้องหารายได้เสริมด้วยการหาของป่า และเป็นส่วน หนึ่งที่ส่งผลให้ชาวบ้านไม่ต่อต้านการเข้ามาของรัฐ

อย่างไรก็ตามการทำไม้ของรัฐดังกล่าวเป็นการนำเทคโนโลยีการทำไม้สมัยใหม่มาให้กับชุมชน อันก่อให้เกิดกระบวนการการทำไม้เถื่อนซึ่งหมายถึงการทำไม้ที่ไม่ได้รับสัมปทานจากรัฐในเวลา

¹ สัมภาษณ์ แม่ตุ่นคำ วรรณพิน อายุ 82 ปี ราษฎรหลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 8 ธันวาคม 2542.

² สัมภาษณ์ พ่อโสภณ บัวเย็น อายุ 66 ปี วันเดียวกัน.

³ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, วิวัฒนาการของกรรพบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า, สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (กรุงเทพฯ : พิมพ์จุลา - โยทะกา, 2534), น. ก.

⁴ เฟิ่งอ้าง, น. 13.

ต่อมา โดยชาวบ้านระดับผู้นำชุมชนที่มีทุนมากกว่าชาวบ้าน โดยทั่วไปจะเป็นผู้จ้างชาวบ้านในการตัดไม้ และแปรรูปไม้ โดยจะมีชาวบ้านที่มีทุนอีกกลุ่มหนึ่งเข้ามารับซื้อไม้ดังกล่าวออกไปจำหน่าย ส่วนไม้ที่เหลือจากการจำหน่ายจะถูกนำมาสร้างบ้านเป็นหลังเพื่อรอการซื้อแบบเหมาทั้งหลังขนาดใหญ่เล็กน้อยตามขนาดของเสาบ้าน (หน้าตัดประมาณ 8 นิ้ว) ที่มีตั้งแต่ 9 ต้นขึ้นไป อย่างไรก็ตามในการตัดไม้ ชาวบ้านจะละเว้นการตัดไม้ในเขตป่าต้นน้ำเพราะมีผลกระทบโดยตรงต่อปริมาณน้ำที่ใช้ในเกษตรกรรม¹

ภายใต้กระบวนการทำไม้เถื่อนของชาวบ้าน นอกจากชาวบ้านระดับผู้นำในบริเวณดังกล่าวจะมีรายได้จากการตัดไม้ ขายไม้และซักลากไม้ ชาวบ้านระดับล่างของแถบนั้นยังมีรายได้ในการแปรรูปไม้ - ขนไม้จากป่าสู่กลุ่มลูกค้าในชุมชน ที่มักนิยมใช้เกวียนขนไม้ที่ผ่านการแปรรูปในเวลากลางคืนโดยจะมีรายได้ในการขนไม้เที่ยวละ 25 บาท สำหรับการซักลากไม้ของพ่อน้อยสามจะคิดอัตราค่าซักลากจากขนาดของไม้ โดยไม้ส่วนใหญ่จะมีหน้าตัดประมาณ 32-36 นิ้วหรือหนึ่งคนโอบ ชาวบ้านใช้หน่วยวัดเป็น “ก้า” (1 ก้า = 4 นิ้ว) คิดก้าละ 4 บาทดังนั้นไม้หนึ่งท่อนจะมีราคาค่าซักลากประมาณ 32 – 36 บาท และวันหนึ่ง ช้างหนึ่งเชือกจะซักลากได้ประมาณ 4 เที่ยว เที่ยวละ 1 ท่อน²

ดังที่กล่าวมาพ่อน้อยสามจึงมีรายรับจากการซักลากวันละประมาณ 256 –288 บาท จากช้างสองเชือกที่มีอยู่ แต่ต้องหักค่าแรงงานคนที่เป็นชาวบ้านลวงเหนือที่ซักลากให้ไปทำงานอีก 10 คนเพื่อช่วยซักลากไม้และคุมช้างที่มีค่าจ้างวันละประมาณ 10 บาทซึ่งนับว่าสูงมากเมื่อเทียบกับค่าจ้างของสำนักงานชลประทานที่มีค่าจ้างเพียง 4 บาทต่อวันในสมัยนั้น จึงเหลือรายได้ประมาณวันละ 156 –188 บาท³ ส่งผลให้เป็นผู้มีฐานะดียิ่งขึ้นกว่าเดิมสามารถส่งบุตรชายเข้าเรียนในโรงเรียนยุพราชในหัวเมืองเชียงใหม่และภายหลังได้เป็นข้าราชการกรมที่ดินและมีบ้านไม้สักทรงไท่ลื้อขนาดใหญ่ โดยมีเสามากถึง 70 ต้น ส่วนปัญหาการถูกจับกุมไม่เคยเกิดขึ้นเพราะมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่จะต้องถิ่นของรัฐทั้งข้าราชการป่าไม้และตำรวจ เป็นผู้ที่ทำงานให้กับรัฐและคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่รัฐในระดับท้องถิ่นเป็นอย่างดี

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2503 พ่อน้อยสามเลิกทำไม้ และพยายามเลื่อนสถานภาพของตนให้สูงขึ้นไปอีกด้วยการลงสมัครเป็นผู้แทนราษฎรแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ⁴ ในขณะที่กิจการไม้มอบให้ลูกชายคือพ่อน้อยอินทร์ และพ่อหลวงบุญทองทำต่อ แต่ทำประมาณ 3 ปีก็เลิกเพราะช้างตกมันฆ่าคน

¹ สัมภาษณ์ พ่อหนานบึง บัวแก้วเกิด อายุ 74 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านแม่เกียงคา ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 มิถุนายน 2541.

² สัมภาษณ์ พ่อหมวก สอดส่อง อายุ 71 ปี อดีตชาวบ้านแม่เกียงคา ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 3 มิถุนายน 2541.

³ สัมภาษณ์ พ่อหนานบึง บัวแก้วเกิด อายุ 74 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านแม่เกียงคา ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 มิถุนายน 2541.

⁴ สัมภาษณ์ แม่ต๋อนคำ วรรณพิน , วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

ตาย แต่ก็มีชาวบ้านลวงเหนือที่มีฐานะดีอีกหลายคนหันมาทำไม้ตามแนวทางของพ่อน้อยสามเช่น พ่อน้อยปลั่ง และจำนวนซึ่งสามารถสะสมทุนจากการเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อพืชไร่ในช่วง หลังปีพ.ศ. 2490

แต่อย่างไรก็ดีการทำไม้ของชาวบ้านก็ไม่ใช่กิจการที่ใหญ่โตมากนักเนื่องจากข้อจำกัดด้าน ทุนและแรงงานนับตั้งแต่การใช้เลื่อยตัดไม้ ชักลากมาแปรรูป และลักลอบนำออกขายโดยใช้เกวียน เป็นพาหนะหลัก¹ เป็นการทำตามกำลังของชุมชนเอง รวมทั้งมีการกำหนดกฎเกณฑ์การทำไม้ให้ กระทบต่อวิถีชีวิตให้น้อยที่สุดด้วยการไม่ตัดไม้แถบพื้นที่ต้นน้ำ นอกจากนี้แล้วการทำไม้ของนาย ทุนระดับชาวบ้านส่วนใหญ่ยังเป็นเพียงการทำเพื่อสะสมทุนขึ้นพื้นฐาน ไม่ใช่การทำเพื่อขยายกิจ การ เป็นเพียงการประกอบอาชีพเสริมจากอาชีพหลักในภาคเกษตรกรรม ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะทำกัน เพียง 5 - 10 ปี เริ่มมีเงินทองก็เลิก และหันไปประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมตามเดิม ดังเช่นพ่อ ค้าไม้หลายคนเช่น พ่อหนานปิง(อดีตผู้ใหญ่บ้านแม่เกียงคา) พ่อน้อยปลั่งค้าไม้ 5 - 6 ปี เมื่อสะสม ทุนได้ก็เลิกทำไม้และหันมาตั้งโรงเรียนขนาดเล็กรับศิษย์ภายในชุมชน²

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่า การทำไม้ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาแสวงหาทรัพยากร ของรัฐโดยการใช้แรงงานของชุมชนเป็นพื้นฐานในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในสภาวะ การณ์ดังกล่าวผู้นำชุมชนถูกดึงเข้าเป็นส่วนหนึ่ง ด้วยการว่าจ้างให้เข้ามาดูแลกิจการในระดับต่าง ทั้ง การคุมงาน และจัดหาแรงงานลูกบ้าน เนื่องจากรัฐนั้นแม้จะมีอำนาจในการเข้ามาแสวงหาทรัพยากร แต่ก็เป็นอำนาจในระดับที่เหนือขึ้นไปจากระดับชุมชน และรัฐจำเป็นต้องอาศัยผู้นำของชุมชนเพื่อดูแล กิจการและเพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับจากชาวบ้านในพื้นที่ ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรในท้องถิ่น สืบต่อกันมานาน

การทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้และของชาวบ้านในช่วงนั้นยังไม่ก่อให้เกิด ปัญหการร่อยหลอของทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้ในแถบนั้นยังคงมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ อาจกล่าวได้ ว่าการทำไม้ทั้งในและนอกระบบของรัฐดังกล่าวถือเป็นหนทางหนึ่งของชาวบ้านที่ขาดแคลนที่ทำ กิน และไม่สามารถหาที่ทำกินบุกเบิกต่อไปได้ซึ่งเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ก่อนปีพ.ศ. 2460 และชาวบ้านจำต้องหาทางออกด้วยการดึงทรัพยากรป่าไม้ซึ่งในขณะนั้นมีอยู่อุดมสมบูรณ์มาใช้ ด้วยการอาศัยการทำไม้ของรัฐเป็นช่องทางในการทำไม้ แต่ผู้ที่ได้ประโยชน์มากที่สุดคืออดีตผู้นำของ ชุมชน ซึ่งอาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐในยุคที่ตนเป็นผู้ใหญ่บ้าน ในการลักลอบตัด และขายได้จนกลายเป็นผู้มีฐานะมั่งคั่งในชุมชน

¹สัมภาษณ์ พ่อหมวก สอดส่อง อายุ 71 ปี, วันเดียวกัน.

²สัมภาษณ์ พ่อหนานปิง บัวแก้วเกิด อายุ 74 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านแม่เกียงคา ต.ลวงเหนือ อ.คอย สะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 มิถุนายน 2541.

สรุปท้ายบท

หลังปีพ.ศ. 2450 ทรัพยากรของชุมชนเริ่มไม่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการภายในชุมชนได้ ไม่สามารถรองรับสมาชิกของชุมชนได้ทั้งหมด ชาวบ้านบางส่วนต้องพยายามหาทางออกด้วยการอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ขณะเดียวกันรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ ได้ขยายอำนาจเข้ามาเก็บภาษีต่างๆเป็นเงินตรา ผลที่ตามมาคือการทำชุมชนเริ่มต้องการสัมพันธ์กับตลาดมากขึ้นเพื่อหารายได้มาเสียภาษี และเพื่อความมั่นคงที่ดีขึ้น ชาวบ้านบางคนทำการค้าวัวต่างอย่างกว้างขวาง เป็นผลให้สามารถสะสมทุนได้ และการค้าวัวต่างยังทำให้มีความรู้กับประสบการณ์อย่างกว้างขวาง นอกเหนือจากความรู้จากการบวชเรียนทำให้ได้รับเลือกเป็นผู้นำชุมชน

โดยเฉพาะในช่วงหลังปีพ.ศ.2490รัฐเริ่มเข้ามาจัดการและแย่งชิงทรัพยากรจากชุมชนมากขึ้นทั้งการเข้ามาจัดระบบชลประทาน และการเข้ามาทำการป่าไม้ แต่ดูเหมือนว่าผู้นำชุมชนจะยังคงมีทัศนคติที่ดี และตอบรับต่อความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้จากความพยายามเข้าหาอำนาจรัฐตั้งแต่ทศวรรษที่ 2460 ด้วยหวังว่าตนเองและชุมชนของตนจะสามารถพัฒนาสถานะได้ดีกว่าชุมชนรอบข้างผ่านการสัมพันธ์กับรัฐไทย

จะเห็นได้ว่า บทบาทสำคัญของผู้นำชุมชนบ้านลวงเหนือในช่วงที่รัฐและกลุ่มนายทุนขยายอำนาจและบทบาทเข้ามาในชุมชนมากขึ้นนี้ เน้นไปในการสร้างความสัมพันธ์กับรัฐและตลาดทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เช่นการส่งเสริมการศึกษาแผนใหม่ การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะถนนหนทางเป็นต้น อย่างไรก็ตามในส่วน of ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีความสัมพันธ์กับตลาดอย่างระมัดระวัง กล่าวคือมิได้ปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างเต็มตัว ยังคงปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเพื่อเก็บไว้บริโภคตลอดปี เพียงแต่ปลูกพืชไร่เพื่อหารายได้เป็นตัวเงินมากขึ้น ในช่วงนี้องค์กรตามประเพณีเช่นวัดและองค์กรเหมือนฝ่ายยังคงมีบทบาทสำคัญในชุมชน องค์กรเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่โดยมิต้องพึ่งพาอำนาจและบทบาทของผู้นำแต่อย่างใด ผู้นำจึงมีบทบาทในการตอบสนองนโยบายรัฐเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็สามารถใช้ความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่นเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว และพัฒนา สถานภาพของคนให้สูงขึ้นอย่างเต็มที่